KINCSESTÁR

A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
EGYPENGŐS KÖNYVTÁRA

72. SZ.

SZERZETESRENDEK

ÍRTA

BALANYI GYÖRGY

BUDAPEST
MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

KINCSESTÁR

A MAGYAR SZEMLE OLCSÓ KÖNYVTÁRA

A 'KINCSESTÁR' *az egyetlen magyarnyelvü könyvsorozat, mely a legkiválóbb magyar tudósok kutatásait élvezetes essay-k formájában közvetíti minden müvelt magyar olvasóhoz. A könyvtár folyvást fejlődik és fokozatosan az ismeretek nagy enciklopédiájává bontakozik ki.*

2 *Szinnyei József:* A magyar nyelv
10 *Weis István:* A magyar falu
14* *Bartoniek Emma:* A középkor
17 *Kmoskó Mihály:* Az Iszlám
18 *Balla Antal:* Az utolsó száz év története
19 *Török Pál:* A francia forradalom
22 *Vernon Duckworth Barker:* Az angol civilizáció (Mult és jelen)
25 *Gratz Gusztáv:* Európai külpolitika
26 *Kniezsa István:* A szlávok
27 *Bajza József:* Jugoszlávia
28 *Szász Zsombor:* Románia
33 *Szerb Antal:* Az angol irodalom kis tükre
34 *Várady Imre:* Az olasz irodalom kis tükre
35 *Pukánszky Béla:* A német irodalom kis tükre
37 *Babits Mihály:* Dante
39 *Kállay Miklós:* A legújabb líra a világirodalomban
43 *Zimmermann Ágoston:* Fejlődéstan
44 *Rapaics Raymund:* A növény felfedezése
45 *Bartucz Lajos:* Mikép fedezte fel az ember önmagát (Kis antropológia)
46 *Mendöl Tibor:* Táj és ember
48 *Schenk Jakab:* Madarak
50 *Genthon István:* Budapest multja és művészete
53 *Fitz József:* A könyv története
55 *Haraszti Emil:* Zenei formák és műfajok

* *Előkészületben*

KINCSESTÁR

A MAGYAR SZEMLE 1 PENGŐS KÖNYVTÁRA

Minden ízében új vállalkozás a Magyar Szemle Társaság egypengős könyvsorozata: a KINCSESTÁR. *Az ismeretek minden ágából rövid, mégis alapos és élvezetes áttekintéseket nyújt, — nem száraz kézikönyveket. Munkatársai az ország legjelesebb szakemberei, egyben kitünő írók. Formája praktikus és elegáns, ára példátlanul olcsó: kötetenként kartonkötésben 1 P, vászonkötésben 1.60 P. A sorozat hónapról-hónapra fejlődik.*

56 *Luttor Ferenc:* Róma (A város a történelem tükrében)
58 *Glatz Károly:* Velence multja és művészete
60 *Judik József:* A pénz
61* *Baranyai Lipót:* A bank
65* *Laky Dezső:* Népesedéspolitika
66 *Czettler Jenő:* Agrárpolitika
67 *Ihrig Károly:* Szövetkezetek
71 *Szabó Vendel:* Katholicizmus
72* *Balanyi György:* Szerzetesrendek
74 *Révész Imre:* A reformáció
75 *Szabó Vendel:* A pápaság
76 *Nagy József:* A filozófia nagy rendszerei
83 *Steiner Lajos:* Időjárás
84 *Lassovszky Károly:* Világrendszerek
92 *Nyirő Gyula:* Psychoanalysis
93 *Mosonyi János:* Az emberi idegrendszer
94 *Burger Károly:* Az egészséges nő
96 *Szőllősy Lajos:* A táplálkozás
102 *Julier Ferenc:* A hadvezetés művészete
105 *Sík Sándor:* A cserkészet
114 *Lukács Károly:* A Balaton
123* *Mihelics Vid:* Kereszténységszocializmus

* *Előkészületben*

KINCSESTÁR

SZERZETESRENDEK

IRTA

BALANYI GYÖRGY

O. Sch. P., egyetemi magántanár

BUDAPEST, 1933

KIADJA A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

TARTALOM

	Oldal
Bevezetés	3
A szerzetesség keletkezése és fejlődése	5
I. Monasztikus rendek	19
Keletiek: antonianusok	19
baziliták	21
Nyugatiak: bencések	25
II. Kanonoki rendek	38
III. Ágostonrendü remeték	43
IV. Lovagrendek	51
V. Koldulórendek	53
VI. Szabályozott papok	66
VII. Magyarországon működő kongregációk	77
Irodalom	79
Tárgymutató	80

A Magyar Szemle Társaság tulajdonában levő „Old Kenntonian Style" anyadúcokkal szedte és nyomta a Tipográfiai Müintézet, Budapest, V, Báthory-utca 18

SZERZETESRENDEK

Ha a közép- és újkori katolicizmus bámulatos sikereinek okait kutatjuk, mindjárt első tekintetre szemünkbe tünik a szerzetesség döntő szerepe e sikerek felidézésében. Hiszen a szerzetesi együttélés kialakulásától, vagyis a IV. század közepétől számítva nem találunk az egyház életében egyetlen olyan számottevő mozzanatot, melyben a szerzetességnek közvetve vagy közvetlenül része ne lett volna. Azokban a forró és szenvedélyes vitákban, melyek a IV. és V. században az ortodoxia és az eretnekség közt dúltak s melyek végelemzésben a katolikus hitelvek szabatos körvonalozására vezettek, már a szerzeteseket látjuk a hadsorok élén. És abban a titáni, minden képzeletet meghaladó munkában, mely századok vére és verítéke árán a vad germán hordák megtérítését és a nyugateurópai civilizáció szilárd alapjainak lerakását eredményezte, szintén a szerzeteseké volt a főérdem. A magasabb igényü kultura, irodalom, tudomány és művészet gyönge palántái hasonlóan a szerzetesek ápoló keze alatt sarjadtak ki és terebélyesedtek izmos törzsekké. Egyszóval a szerzetesség világbalépése első pillanatától kezdve úgy tünik elénk, mint leghasznavehetőbb eszköz az egyház világraszóló céljainak elérésére; egyszer mint „acies bene ordinata", *mint jól*

rendezett csatasor, mely bármely pillanatban kész síkra szállani az „ecclesia militans" érdekeiért, máskor meg mint kimeríthetetlen termékenységü kultúrtényező, mely a vad harcok tombolása közepett is hittel és bizalommal szövögeti a szebb jövő szálait és hintegeti a szellemibb műveltség magvait.

De a szerzetesség nemcsak kiapadhatatlan erőforrás az egyház számára történeti hivatásának betöltéséhez, hanem egyben kézzelfogható bizonysága elpusztíthatatlan vitalitásának és páratlan alakító, plaszticizáló képességének. Mert a szerzetességben csak az alap, az elindulás: az önmegtagadás és lemondás gondolata örök és változatlan, a többi: a külső forma, életberendezés, munkakör stb. mind a mindenkori történeti helyzet adottsága, tehát változó. Innét a szerzetesi élet szédületes, semmiféle más emberi intézményével össze nem hasonlítható változatossága és utolérhetetlen alkalmazkodó képessége a változó korok változó igényeihez. Egészben véve a szerzetesség története a legváltozatosabb és legszemléletesebb képeskönyv a keresztény eszményiség, magasbatörés és aszkézis történetéhez. Különösen áll ez a XII. és XIII. század történetére, mint amelyek legbővebben és legváltozatosabb formákban látták megtestesülni a szerzetesi életeszményt. E két századhoz termékenység dolgában csak a XVI., XVII. és XIX. századok foghatók, bár azok meglepő gazdagságát egyik sem közelítette meg.

A szerzetesrendek csodálatos változatosságából és történeti fejlődésük állandó hullámzásából következik, hogy rendszeres és kimerítő ismertetésük igen nagy teret kívánna. Hiszen az nagyjából egyet jelentene a katolikus egyház és a nyugati kulturközösség kimerítő történetével. Még név szerint való felsorolásuk és főbb statisztikai adataik közlése is jóval nagyobb

teret követelne, mint amennyi rendelkezésünkre áll. Ezért a történeti teljességről eleve lemondva, szerényen csak a jelenleg élő és működő rendek legszükségesebb életrajzi adatainak és jellemzőbb egyéni vonásainak közlésére korlátozzuk előadásunkat. Kimerítő ismertetés helyett mai helyzethez rögzített keresztmetszetét akarjuk adni annak a nagy erkölcsi hatalomnak, mely immár közel 1600 esztendeje vezető szerepet játszik az egyház sorsának és törekvéseinek irányításában. Helykímélés céljából csupán a valóságos és hivatalosan megerősített szerzetesrendekre szorítkozunk, míg a sokkal számosabb kongregációk közül csak azokat említjük fel, melyek nálunk is honosak. Könnyebb eligazítás okáért adjuk az egyes rendek hivatalos latin nevét és szokásos rövidítését is.

A SZERZETESSÉG KELETKEZÉSE ÉS FEJLŐDÉSE

A szerzetesség története egykoru a kereszténység történetével. Már a legrégibb keresztény társadalomban nagy számmal találunk aszkétákat, akik egyelőre a családi élet keretén belül igyekeztek megvalósítani az evangéliumi tanácsok szellemét. A III. század közepétől kezdve azonban sok aszkéta kiszakadt a családból s az élet gondja és zaja elől a puszták magányába menekedett. A véres üldözések s a szociális és vallási élet terén beállott gyökeres elváltozások nagy mértékben kedveztek ennek a fejlődésnek. A világ bajaira ráunt és romlottságától megundorodott férfiak ezer- és tízezerszámra rajzottak ki Egyiptom, Sziria és Palesztina kietlen pusztáiba, hogy ott kemény lemondással és válogatott önsanyargatással kiérdemeljék lelkük üdvösségét. Egymástól rendesen jó távol magános sziklaormokon, barlangokban, földbe-

vájt odukban vonták meg magukat és legfeljebb istentisztelet céljából jöttek össze időnkint. Így alakult ki a szerzetességnek az a kezdő foka, melynek főjellegzetességét a magános remeteélet adta meg. (Eremita, anachoreta, monachus-remete.)

A remeteélet azonban már a IV. század közepén egy magasabb életformába olvadt bele. A kitünő szervező Szent Pachomius († 346) ugyanis közös életre fogta az eddig szétszórtan élő remetéket és a thebaisi tartomány Tabennisi nevü helysége közelében megépítette az első igazi kolostort. A közös födél alá gyűjtéssel egyidejüleg természetesen gondoskodott a közösség életének szabályozásáról és azoknak a külső kereteknek felállításáról, melyek ma is szükségképpeni velejárói a szerzetesi életnek. A kezdeményezés kitünően bevált; Pachomiust halálakor már mintegy kétezer szerzetesfia siratta. Utána még gyorsabb tempót vett a fejlődés. Egy század leforgása alatt a szerzetesi (cœnobita) életmód egész Egyiptomban föléje került a remeteéletnek. Valamivel később ugyanez történt a kis- és előázsiai kulturterületen is. Itt különösen Nagy Szent Vazul végzett hatalmas szervező munkát († 379).

Szent Pachomius és Nagy Szent Vazul nyomába az alapítók hosszu sora lépett, akik a keleti kereszténység minden pontján meghonosították és felvirágoztatták a szerzetesi intézményt anélkül azonban, hogy eszmei tartalmához és céljaihoz csak egy szemernyi többletet is tudtak volna adni. A keleti szerzetesség mindvégig hű maradt önmagához és a remeteségtől örökölt hagyományaihoz s az egyéni megszentelődést mindvégig föléje helyezte a mások megszentelésén való tevékeny közremunkálásnak; más szóval a szemlélődő (kontemplativ) életmódot mindig többre tartotta a cselekvő (aktiv) életmódnál. Ebből, másrészt

meg a kellő rugékonyság és alkalmazkodási képesség hiányából következett, hogy időnap előtt elvesztette az élettel való szerves kapcsolatát és merev formalizmusba süllyedt. Így története inkább az aszkézis, mint a művelődéstörténet lapjaira tartozik.

Egészen másként alakult a helyzet Nyugaton. A nyugati kereszténység a keletihez hasonlóan szintén Egyiptomból kapta ugyan a remete- és szerzetesélet első indításait és formáit, de aktiv jellegének megfelelően iparkodott azokat saját egyéniségéhez és céljaihoz idomítani. A dolog azonban nem ment könnyen. Közel kétszáz esztendőnek kellett eltelnie, míg végre nursiai Szent Benedekben († 543) megjelent a várva várt alkotó tehetség. Szent Benedek szervező lángelméjével, páratlan erkölcsi komolyságával és bölcs mértéktartásával, mely főleg a szemlélődő és cselekvő élet harmonikus összehangolásában jutott kifejezésre, egyszersmindenkorra megmentette a nyugati szerzetességet a keleti alakulatokat állandóan fenyegető merev formalizmustól és köldöknéző semmittevéstől, s az 'imádkozzál és dolgozzál' jelszó programmul tűzésével belekapcsolta azt az élet eleven áramkörébe. Ezzel elérte, hogy rendalapítása messze kiemelkedett az aszketikus törekvések változatos tömkelegéből és az európai kulturtörténet egyik legnagyobb, következményeiben legmesszebbre kiható eseményévé magasodott.

Szent Benedek rendalapítása olyan mélyen érzett korszükségletet elégített ki és annyira a Nyugat lelkéből lelkezett, hogy mellette semmiféle versenytárs nem tudott megállani. A nyugati szerzetesség hovatovább egyjelentésüvé lett a bencés szerzetességgel s a szerzetesi regula azonosult a bencés regulával. Jó félezer esztendőn keresztül Nyugateurópa nem ismert más szerzeteseket, mint Szent Benedek fiait.

Ez a monopolisztikus helyzet csak a XI. században rendült meg. Jellemző azonban, hogy az első szerzetesrendek, melyek az élet gazdagabb rétegződésüvé és sokszinübbé válása következtében előállott új igények kielégítésére vállalkoztak, sokáig nem mertek eltérni a bencés életeszménytől és a bencés életberendezéstől, s új alapok keresése helyett csupán a megfogyatkozott eredeti szellem visszaidézését tűzték maguk elé célul. Végelemzésben tehát nem új elgondolásu rendekül, hanem csupán a bencés rend variánsaiul jelentkeztek. Modelljök mintájára valamennyien az ú. n monasztikus életeszményt igyekeztek megvalósítani, vagyis az általános szerzetesi célkitűzések mellett a gazdagon kifejlesztett liturgikus istentiszteletre vetették a fősúlyt (ordines monastici).

Természetes azonban, hogy a bencés kiindulásu monasztikus alakulatok nem tudták tartósan kielégíteni a rohamosan gyarapodó új igényeket. Egyrészt a clunyi mozgalom és a keresztes hadjáratok eredményeként elmélyült vallásos élet, másrészt az egyre érezhetőbbé váló szociális feszültség szinte nap-nap után újabb problémákat vetett fel, melyeket csak megfelelő új eszközökkel lehetett megoldani. Az új útra térés a nyugati kereszténység legnagyobb szellemének, Szent Ágoston hippoi püspöknek († 430) nevében történt. A keresztény ókor e magasan kiemelkedő héroszát ugyanis közeli szálak fűzték a szerzetesi intézményhez. Egyrészt műveiben, különösen a szerzetesek munkájáról (De opere monachorum) c. kis könyvében tüzetesen foglalkozott a szerzetesek életberendezésével és ezzel alkalmat adott a nevével kapcsolatos regula forgalombahozatalára, másrészt maga is szerzetesi együttélésben kezdte meg egyházi pályáját és ebből az együttélésből püspökkorában sem szakadt ki. Példája idővel más egyházmegyékben is

követésre talált. A világi papok szerzetesi együttélése (canonica sive communis vita) egyre általánosabbá lett, s Afrika után Nyugateurópában is tért hódított Szent Chrodegang metzi püspök († 766) még szorosabbra vonta a kanonokok együttélését és a bencés regula szellemében valósággal szerzetesi, kolostori fegyelemre kötelezte őket.

De a Karolingbirodalom felbomlását kísérő erkölcsi sülyedés nem kedvezett a szigoru szellemü reformnak. A vagyoni függetlenségre törekvő kanonokok nagy része felbontotta, illetve csupán a zsolozsma elmondására korlátozta a szerzetesi együttélést; kisebb részük ellenben nemcsak hogy fenntartotta az életközösséget, hanem célkitűzéseiben egyenesen az eredeti szentágostoni elgondoláshoz tért vissza. Így a kanonoki intézmény idővel két részre oszlott; a chrodegangi alapon álló kanonokok továbbra is megtartották világi pap jellegüket (canonici sæculares), míg a szentágostoni szabályzatot követők a XI. század végétől kezdve fokozatosan igazi szerzetesekké alakultak át (canonici regulares). Az ilymódon létrejött kanonoki rendek (ordines canonici) eleinte a monasztikus rendekhez hasonlóan a liturgikus istentisztelet végzését tekintették főfeladatuknak, de a XII. század elejétől a lelkészkedést és a hithirdetést is programmjukba vették.

De a nagy hippoi püspök más módon is hatott a középkori szerzetesség felődésére. A XIII. századtól kezdve ugyanis egész sereg különböző alapítású, életberendezésü és munkakörü rend fogadta el szabályzatát normául. Ezeket a rendeket, mivel egy részük szétszórtan élő remeték egyesítéséből keletkezett, összefoglaló néven ágostonrendü remetéknek nevezték el. Ilyenek voltak mindenekelőtt a tulajdonképpeni ágostonosok, azután a mercedáriusok, szerviták, pálo-

sok, jezuáták, hieronimiták stb. Mivel azonban később az idetartozó rendek nagy részét a koldulórendek, az újabb alapításuakat pedig életberendezésüknek megfelelően a szabályozott papok közé sorozták, az ágostonrendü remeték mint külön kategória ma már nem szerepelnek. De azért mégis meg kell őket említenünk; nemcsak azért, mert egy időben, éppen a szerzetesség legtermékenyebb korszakában, a XIII. és XIV. században ők képviselték a legnagyobb termékenységet és változatosságot, hanem azért is, mert sokféleségükkel elevenséget és változatosságot hoztak a szerzetesi élethivatásba. Hiszen a középkor vallási, kulturális és szociális életének alig van olyan területe, melynek megmunkálását programmba ne vették volna. Különösen nagy érdemeket szereztek a lelkipásztorkodás, tanítás és a tudományok művelése terén.

A középkor legnagyobb és legideálisabb vállalata, a keresztes mozgalom szintén mélyen beleszántott a szerzetesség történetébe s a középkori társadalom két legjellegzetesebb képviselőjének, a szerzetesnek és a lovagnak egy személyben való egyesítésével egészen új szerzetesi tipust alakított ki. A lovagrendek (ordines militares) legtöbbje eredetileg a beteg zarándokok ápolására alakult és csak az első keresztes hadjáratok tapasztalatainak hatása alatt vállalkozott a Szentföld és az odazarándokló keresztények fegyveres védelmére. Ezzel az átalakulással párhuzamosan természetszerüleg megváltozott belső szervezetük is. A legtöbb rend ugyanis három, élesen elhatárolt osztályra vált szét. Az első osztályt a teljesjogu lovagok alkották, akik külön fogadalommal kötelezték magukat a hitetlenek elleni harcra; a másodikba a papok vagy káplánok tartoztak, akik az isteni tiszteletet végezték, míg a harmadik a fegyverhordó és kézmíves szolgákból

telt ki. Életberendezés tekintetében a vitézlő rendek túlnyomó része az ágostonos regulát követte; de akadt hive a bencés és bazilita szabályzatnak is. Az első kifejezetten lovagi rend a francia lovagoktól alapított templomosrend volt, mely már 1128-ban hivatalos elismerést és megerősítést nyert. Ezt követte a XII. században a johannita és a német lovagrend, a XIII. században pedig a Livlandban vitézkedő kardtestvérek és a bélpoklosok ápolására szánt Lázárlovagok rendjének megalakulása. Ezek mellett azonban még legalább két tucatnyi vitézlő rendről tud az egyháztörténelem, ami nyilvánvaló bizonysága annak, hogy a szerzetesi és a lovagi eszmény egyesítése mélyen érzett korszükségletből fakadt.

Még a lovagrendeknél is mélyebb bepillantást nyujtanak a teljes virágzásba borult középkor lelkébe a koldulórendek (ordines mendicantium). Míg ugyanis a lovagrendekben a diadalmas kereszténységnek inkább csak kifelé való hatásra igyekvése, hódító ereje és harcos kedve jutott kifejezésre, a koldulórendekben belső problémákat oldozgató és belső sebeket gyógyító páratlan bölcsesége és tapintata testesült meg. A koldulórendek abból a forradalmi örvénylésből születtek, melyet részben a vallási és erkölcsi élet áthidalhatatlan ellentétei, részben az egyre kinzóbbá váló gazdasági és szociális forrongások növeltek nagyra. A bajok legmélyebb gyökere a hivatalos egyház és hivei jelentékeny részének érzelmi eltávolodása volt. A XI. és XII. század aszketikus mozgalmaiban mélyebbé és bensőségesebbé vált lelkek bizalmatlansággal tekintettek fel az elvilágiasodott és dúsgazdag főpapokra és sehogyan sem tudták bennük felfedezni a szegény és alázatos apostolok utódait. Ezzel egyidejüleg az alsóbb társadalmi osztályok a demokrácia s a jogok és kötelességek igazságosabb megosztása

címén támadtak kiméletlenül a fennálló állami és társadalmi renddel túlságosan összenőtt egyház ellen. Az ellentétek fokonkint annyira kiéleződtek, hogy mármár általános katasztrófától lehetett tartani, mikor megjelent a szegénység nagy apostola, Assisi Szent Ferenc († 1226) és az első koldulórend megalapításával élét vette a könnyen végzetessé válható mozgalomnak.

Szent Ferencnek szerzetestörténeti szempontból legnevezetesebb ujítása a szerzetesi szegénység fogalmának átértékelése volt. Míg ugyanis a korábbi szerzetes közületek tagjai csak egyénileg vállalták a teljes vagyontalanságot, ő a közös tulajdont is elvetette s a maga és társai megélhetését kizárólag a nem hivatásszerüen végzett munka hozadékára, illetve a koldulásra alapozta. Ő minden fenntartás nélkül magáévá tette a hegyi beszéd programmját s mintaképeiül az ég madarait választotta, melyek nem vetnek, nem aratnak, sem csűrökbe nem gyűjtenek. (Mt. 6, 26.) A földiektől való teljes elszakadással természetszerüleg együtt járt a tökéletes mozgási szabadság. Hiszen Szent Ferencet és társait jóformán semmi sem feszélyezte abból, ami kortársaik legtöbbjének életét és gondolkodását irányította. Ők ebben a tekintetben is az ég madaraira emlékeztettek: pillanatnyi habozás nélkül mentek oda, ahová lelkük hevülete vagy valamely magasabb akarat szólította őket. Ők nem ismerték a régi monasztikus szerzetesek helyhezkötöttségét, hanem úgyszólván állandóan úton voltak. Ez a páratlan mozgékonyság azután olyan feladatok vállalására képesítette őket, aminőkre a régi rendek képtelenek voltak. (Merész diplomáciai megbízások, tatár és mohamedán missziók.) Másrészt életmódjuk egyenesen rákényszerítette őket, hogy állandó érintkezést tartsanak fenn a néppel s főleg a gyors ütemben feltörekvő városi polgársággal, melynek alamizsnájá-

ból éltek. Ezért a meglevő rendekkel ellentétben legszivesebben a városokban, a neki lendülő ipar, kereskedelem és tudomány gócpontjaiban telepedtek meg s néhány évtized leforgása alatt a polgárság legkedveltebb lelki vezéreivé és a tudományok leghivatottabb művelőivé küzdötték fel magukat. Ez a körülmény rendkivüli mértékben kedvezett elterjedésüknek. Bízvást mondhatjuk, hogy a nyugati szerzetesség történetében nincs rá példa, hogy új rend ilyen tüneményesen rövid idő alatt és ilyen általánosan elterjedt volna.

A másik nagy koldulórend, a domonkosrend eredetileg Szent Ágoston szabályzatát fogadta el normául, de az assisi patriarcha tüneményes sikereinek hatása alatt mindjárt megalakulása után a tökéletes szegénység álláspontjára helyezkedett. Ettől kezdve a pápák más működő rendeknek is megengedték a kolduló renddé alakulást. Így IV. Ince 1245-ben a karmelitákat, IV. Sándor 1256-ban az ágostonrendü remetéket s végül V. Márton 1424-ben a szervitákat sorozta a koldulórendek közé. Hasonlóan a koldulórendekhez számították még Szent Ferenc szabályozott terciáriusait, a minimusokat, trinitáriusokat, mercedáriusokat, hieronimitákat és irgalmasokat. A trienti zsinat azonban a szigorított ferencrendiek és kapucinusok kivételével valamennyi koldulórendnek megengedte, hogy ingatlan javakat (bona immobilia) elfogadjanak, illetve szerezzenek. (De regularibus et monialibus c. 3.)

A koldulórendek megalakulása jó kétszáz esztendőre az evangéliumi szegénység gondolatát avatta a szerzetesi élet vezérgondolatává. De idővel a koldulórendeket is elérte az emberi alkotások közös sorsa: az eszményiség megfogyatkozása. A szellem lassankint tovatűnt belőlük és csak a külső keretek maradtak meg. Az idők fordulása s főleg a humanizmus

és a renaissance profanizáló és laicizáló hatása szintén erős rombolást végzett rajtuk. Ilyen körülmények közt következett be a hitújítás, mely úgyszólván egyik napról a másikra új feladatok elé állította az egyházat. A váratlanul jött veszedelemre, mint mindig, most is a szerzetesség reagált legelőször és legélénkebben. Csodálatos alkalmazkodási képességével most is hamarosan megtalálta azt a legalkalmasabb formát, mely hivatva volt az új idők új követeléseit kielégíteni és egymás után állította csatasorba az ú. n. szabályozott papi testületeket (clerici regulares). Az új életforma mintegy átmenetül szolgált a szerzetesi és világi papi életmód közt. Főbb ismertető vonásai voltak: bizonyos hagyományos aszketikus követelésektől, így nevezetesen az ünnepélyes karimádságnak elhagyása; azután a szigoruan keresztülvitt központosítás, a közvetlen célul kitüzött munkakör és a szentszék mint legfőbb egyházi hatóság iránti föltétlen engedelmesség hangsúlyozása.

Mivel az újtipusu rendek nem szemlélődésre, hanem első sorban munkára és harcra, a fennállásában és egyetemes hatásában fenyegetett egyház ügyének diadalra segítésére alakultak, mindegyik pontosan körülhatárolt konkrét célt tüzött maga elé és ennek megfelelően osztatlan lélekkel és osztatlan energiával végezte munkáját. Az általános lélekgondozás mellett főleg azoknak a területeknek megmunkálására vetették magukat, melyeken ellenfeleik legszebb győzelmeiket aratták. Ezek voltak: az iskola, az irodalom és a szószék. Ösztönszerüen megérezték, hogy a régi módszerek és eszközök nem vezetnek többé eredményre; tehát tulajdon területén keresték fel az ellenfelet és tulajdon fegyvereivel vették fel ellene a harcot.

A szabályozott papi rendek kialakulása kerek számmal száz esztendőt vett igénybe. (Teatinusok,

1524., piaristák, 1621.) Ezzel tulajdonképpen le is zárult a hagyományos értelemben vett szerzetesség története. A piaristarend megerősítése után keletkezett alakulatok már mind a szerzetesség kevésbbé kötött formájának, a kongregációnak kategóriája alá sorakoznak és célkitűzés tekintetében szinte kivétel nélkül valamennyien a tanításra, a misszióra és a mind bonyolultabbá váló szociális tevékenységre vetik működésük súlypontját. Természetes azonban, hogy a kongregációk éppen olyan gazdag változatosságot és sokszerüséget tüntetnek fel, mint a régiszabásu rendek. Mert az a dús sarjadó képesség, mely a szerzetesi intézményt az egyház közel kétezeréves fájának legéleterősebb hajtásává avatta, még a vallási tekintetben legsivárabb korszakokban, a felvilágosodás és a liberálizmus korában sem tagadta meg magát. Kongregációk a XVIII. század második és a XIX. század első felében is tucatszámra keletkeztek.

Monasztikus és kanonoki rendek, ágostonos remeték, vitézlő és kolduló rendek, szabályozott papi testületek és kongregációk: ime ezek a főbb fejlődési fázisok, melyeken a szerzetesség immár több mint másfélezer éves története folyamán átment. Ezek egyikébe vagy másikába sorozhatjuk ama sok száz alakulat mindegyikét, melyekkel az egyháztörténelemben találkozunk s melyeknek java része ma már csak mint történeti emlék él. Mert az idő a szerzetesség terebélyes fáját is alaposan megtépázta. A pusztulás okai nagyon különbözők voltak. Némely rendet belső fegyelmetlensége miatt maguk az illetékes egyházi hatóságok voltak kénytelenek feloszlatni. (Pl. V. Pius pápa 1571-ben a humiliátusokat.) Másoknak túlságosan szűkre szabott és helyhez rögzített célkitűzésük okozta vesztüket. (Pl. a különböző középkori hídépítő testvérületeknek.) A legnagyobb rombolást azonban

ezen a téren is az emberi rosszakarat végezte. Nagy háborúk (pl. a százéves angol-francia háború) és mélyreható társadalmi átalakulások (pl. a hűbériség kialakulása) mindig erősen hatottak a szerzetesség történetére is. E tekintetben különösen a hitújítás és a XVIII. század végén megindult nagy szekularizációs korszak vitt végbe jóvátehetetlen pusztítást. Az előbbi főleg Észak- és Középeurópában, az utóbbi pedig Délnémetországban és a román államokban ezerszámra döntötte romokba, illetve vonta el rendeltetésüktől a szerzetesi intézményeket és számos nagymultu rendet, illetve kongregációt végleg megsemmisített.

A fejlődés hullámzásából, az emelkedő és sülyedő periodusok váltakozásából következik, hogy a szerzetesi intézmény korszakról-korszakra más és más arculatot mutat. Benső lényege szerint mindig ugyanaz maradt ugyan, de a lényeg hordozói és megszemélyesítői időről-időre változtak. Ez az oka, hogy a szerzetesség, mint életeszmény és a szerzetesrendek, mint történeti alakulatok története nem födi egymást. Míg ugyanis az előbbi töretlen vonalban halad fölfelé a teljes kibontakozás irányában, az utóbbiak osztoznak az emberi alkotások közös sorsában, s a fejlődés, hanyatlás, feleszmélés, újabb hanyatlás és esetleg a teljes elenyészés fázisain át róják életútjokat.

A szerzetesi közületnek két legáltalánosabb formája: a szerzetesrend (ordo) és a kongregáció. A kettő közt az a különbség, hogy az előbbinek tagjai ünnepélyes, az utóbbiéi pedig csak egyszerü fogadalmat tesznek.[1]

Ez a megkülönböztetés azonban ma már in-

[1] Kongregáció néven gyakran csak bizonyos számu kolostor csoportosulását értjük.

kább csak történeti és jogi, mint gyakorlati jelentőséggel bír. Gyakorlati szempontból nagyobb fontosságu a papi (religio clericalis) és laikus rendek (religio laicalis) megkülönböztetése; az előbbiek túlnyomóan áldozópapokból, az utóbbiak ellenben túlnyomóan (pl. az irgalmasok) vagy kizárólag (pl. a marista iskolatestvérek) fel nem szentelt, ú. n. laikus testvérekből állanak. Pápai jogunak (religio iuris pontificii) azt a szerzetet mondjuk, mely a szentszéktől már megerősítést (approbatio) vagy legalább dícsérő elismerést (decretum laudis) nyert; ellentéte a püspöki jogu szerzet (religio iuris diœcesani), melyet csak a megyés püspök erősített meg.

Az egy födél alatt élő szerzetesek összességét rendháznak (kolostor, zárda) nevezzük. Ahhoz, hogy egy rendház teljesjogu (domus formata) legyen, szükséges, hogy lakói közt legalább hat fogadalmas, papi rend esetén a hat fogadalmas közt legalább négy áldozópap tag legyen. Az egyes rendházak élén a helyi elüljárók állnak, akiket rendenkint más és más néven neveznek. (Apát, házfőnök, perjel, guárdián stb., apácáknál apátnő, főnöknő). Több rendház együttesen rendtartományt provinciát alkot és a tartományi főnök (provinciális) joghatósága alá tartozik. A provinciák összessége alkotja a szerzetet, melynek legfőbb elüljárója az egyetemes főnök (generalis, minister g., magister g., prior g., superior g.). A régiszabásu monachus rendeknél azonban csak újabban kezd érvényesülni ez a centralisztikus irányzat. A legtöbb szerzetesrend főnöke Rómában székel; ha nem Rómában tartja székhelyét, legalább egy megbizottat (procurator) tart Rómában a szentszékkel fennforgó ügyek lebonyolítására. A rendi hierarchián kívül és a fölött áll a biboros védő (cardinalis protector), rendszerint valamelyik kuriális biboros, akinek az a leg-

főbb feladata, hogy a rend javát jótanáccsal és segítségnyujtással előmozdítsa.

Az elüljárói tisztségek betöltése részint kinevezés, részint a rend egyetemének vagy képviseletének (egyetemes és tartományi káptalan) titkos választása útján történik. Az egyetemes főnököt a rendi szabályok, konstituciók előírása szerint vagy egész életre vagy bizonyos meghatározott időtartamra, a helyi elüljárókat rendszerint három esztendőre választják. Az egyetemes és tartományi főnökök mellett legtöbbször külön tanács (consilium, congregatio, definitorium) működik, míg a helyi elüljárókat külön ezzel megbízott tanácsadók (consiliarii) támogatják a rendház szellemi és erkölcsi ügyeinek intézésében.

Ha valaki szerzetes akar lenni, annak előbb mint ujoncnak (novitius) legalább egyévi próbaidőt kell kiállania; sőt az ünnepélyes fogadalmu női szerzetekben minden belépni óhajtónak, a férfi szerzetekben pedig a laikus testvéreknek ezt megelőzőleg még legalább félévi és legfeljebb egyévi előzetes próbaidőt (postulatus) kell eltölteniök. A próbaidő célja a szerzetesi szellem elsajátítása és az aszketikus kiképzés; tehát egész beosztásának és tanulmányi rendjének ehhez kell igazodnia. A próbaév leteltével a jelölt három évre szóló egyszerü fogadalmat, ennek leteltével pedig örökös fogadalmat tehet. Az egyszerü fogadalom érvényességéhez betöltött 16, az örökösséhez pedig 21 életév szükséges. Az örökös fogadalom leteltével a szerzetes a szerzet teljesjogu tagjává lesz s jogot és egyben kötelezettséget nyer arra, hogy legjobb tudása szerint munkálkodjék lelkének megszentelésén és a szerzet sajátos céljainak elérésén.

I

MONASZTIKUS RENDEK

A KELET

Antonianusok

A *maronita antonianusok* nevüket a remeteélet legismertebb képviselőjétől, Szent Antaltól († 356) nyerték, mivel az ő neve alatt fennmaradt, de nem tőle származó Antal-regula szerint élnek. Alapítójuk egy Maron János nevü szentéletü pap volt, aki az V. század elején a Libanon-hegységben számos tanítványt gyűjtött maga köré. A maronita szerzetesek és hiveik egyideig elszántan harcoltak a monofizitizmus ellen, később azonban maguk is áldozatul estek a monoteleta eretnekségnek és csak a keresztes hadjáratok korában egyesültek ismét a katolikus egyházzal. Ettől kezdve a maronita kolostorok egymástól függetlenül éltek és csak a XVII. század végén kezdtek kongregációkba tömörülni. Az első kongregációt két aleppói ifjú, Hauat Gábor és Abdallah ben Kar Ali alapította 1694-ben és XII. Kelemen pápa erősítette meg Szent Antal apát libanonhegyi kongregációjának szir-maronita szerzetesei (Monachi Syro-Maronitæ Ordinis S. Antonii Abb. Congregationis Montis Libani) néven (1732). 1770-ben XIV. Kelemen pápa hozzájárulásával két önálló részre vált szét a kongregáció. Az eredeti ág az aleppói, az ujonnan keletkezett pedig a baladita-kongregáció elnevezést

kapta. Mindkettő ma is ezen a néven ismeretes. Az előbbinek középpontja a sziriai Loueisében, római ügyvivősége pedig Piazza S. Pietro in Vincoli 8. sz. a. van; míg az utóbbinak generális apátja a sziriai Gebailban székel. Az aleppói és baladita kongregációktól függetlenül alakult 1700 körül a Szent Izaiásról nevezett kongregáció (Congregatio S. Isaiæ Maronitarum), melyet hivatalosan XII. Kelemen pápa hagyott jóvá (1740). Középpontja a jelenleg Dekoiny-Beirutban, római ügyvivősége pedig Via Angelo Masina 1. sz. a. van.

Az antonianusok valamennyien zárt fekete papi öltönyt, bőrövet, kékesbe játszó kerek — az izaiásrendüek hegyes — kapuciumot, szandált és fekete köpenyt viselnek. Az izaiásrendüek mellükön kis fekete posztókereszttel különböztetik meg magukat. Általában szigoru szerzetesi életet élnek. A lelkészkedésen és tanításon kívül kézimunkával, a laikus testvérek földmíveléssel foglalkoznak. Sok köztük a remete. A nagy mohamedán és ortodox tengerben rendíthetetlen oszlopai a katolicizmus és a keresztény kultura ügyének. A világháború folyamán az éhség és a török fanatizmus következtében szinte jóvátehetetlen veszteségeket szenvedtek. Az Izaiás-kongregáció tagjai jelenleg (1925) 22 kolostorban, 9 rezidenciában, 20 plébánián, 2 szemináriumban és 15 iskolában működnek 150 áldozópappal. Az aleppóiak száma (1931) 101 áldozópap és 53 laikus testvér, illetve teológus volt. Az ő birtokukban van a római SS. Marcellino e Pietro melletti kolostor és a S. Pietro in Vincoli közelében fekvő S. Antonio-hoszpicium is. A baladiták a világháborút megelőző időben 31 kolostorban nem kevesebb mint 400 áldozópappal és 300 laikus testvérrel munkálták a maronita nép lelki és szellemi javát.

A *káld antonianusok* Szent Hormisdas kongregációját (Monachi Chaldæi Ordinis S. Antonii Abb. Congregationis S. Hormisdæ in Mesopotamia) Dembu Gábor alapította (1808) lelkészkedés és hittérítés céljából; némileg módosított szabályzatát XVI. Gergely pápa hagyta jóvá 1845 szept. 26.-án kelt bullájával. A kongregáció tagjainak száma ma sem haladja túl a százat s ezek között csak 36 az áldozópap. Generális apátja a Moszultól negyven angol mértföldnyire fekvő rabban-hormizdi Szűz Mária-kolostorban székel, római ügyvivője pedig Via della Polveria 6. sz. a. található.

Az *örmény antonianus kongregáció* alapjait az aleppói Atar Poresiph Ábrahám és Hovsepian Jakab rakták le a XVII. század folyamán. Elsőnek a libanoni Szent Megváltó-kolostort építették meg s ehhez rövidesen még három mást csatoltak. (Bzummar, El-Kurein és Beit Ksas-boh). Az ötödiket a Vatikán közvetlen szomszédságában fekvő Megvilágosító Szent Gergely-kápolna mellé építtette Nippot Gergely generális apát (1753). XVI. Gergely pápa 1845-ben megengedte, hogy a három évre választott generális apát gyűrűt és mellkeresztet, istentisztelet alkalmával pedig püspöksüveget és pásztorbotot viseljen. A kongregáció általában igen eredményes munkát fejt ki az egyesült örmények lelki életének gondozásában s így iparkodik feledtetni azt a kétes szerepet, melyet az 1870. évi örmény schismában játszott.

Baziliták

Olasz kongregáció. Nagy Szent Vazul rendje (Ordo S. Basilii Magni. O. S. B. M.) a görög hódítás nyomán Olaszországban is nagy mértékben elterjedt. Sziciliában, Apuliában és Kalábriában, sőt magában

Rómában is tucatszámra keletkeztek bazilita kolostorok, melyek századokra valóságos melegágyai lettek a görög nyelvnek és irodalomnak. Az arabok előrenyomulása és mindjárt utána a képromboló harc csak fokozta a görög szerzeteseknek nyugatra való özönlését. A görög exarchák és jogutódaik, a normann királyok szivesen fogadták őket és minden tőlük telhető módon kezükre jártak nekik. Gyökeres változás csak a XII. században állott be. Ettől kezdve a görög elem rohamos fogyatkozása, a görög liturgikus nyelv feledésbe merülése és a kommendátorrendszer annyira szétzilálta a rendet, hogy már-már teljes megsemmisülésétől lehetett tartani. A veszedelem elhárítására XIII. Gergely pápa 1579 nov. 1-én kelt bullájával egyetlen kongregációba egyesítette az összes nyugati bazilita kolostorokat és élükre a nyugati rendek mintájára generálist állított. De a hanyatlást így sem sikerült feltartóztatni. A kolostorok száma évtizedről-évtizedre csökkent. Az utolsó tizenötöt az új olasz királyság egyházellenes törvényhozása söpörte el 1868—1870. Az általános pusztulásból csupán ifjabb Szent Nilus († 1005) hires alapítása, a Frascati tőszomszédságában fekvő grottaferratai kiváltságos apátság menekült meg. E nagymultu kolostor szerzetesei ma is serényen munkálkodnak az antik görög szerzetesi eszmény ápolásán s buzgón fáradoznak az epirusi albán ifjak tanításában, a lungroi (Calabria) görög-albán egyházmegye és az utolsó 5 görögritusu sziciliai plébánia hiveinek lelki gondozásában. Ezenkívül a tudományoknak, főleg a görög paleografiának és a művészeteknek is jelentékeny szolgálatokat tesznek. Az utóbbi években sikerült visszaszerezniök és újból benépesíteniök a palermói Mezzoiuso-kolostort is, melyet még Skanderbég menekülő albánjai alapítottak. A grottaferratai kongregáció protektora maga

a Szentatya; római középpontja Via S. Basilio 51. sz. a. található.

Rutén kongregáció (Ordo Basilianus S. Josaphat). Mikor a rutén püspökök az 1595-i bresti zsinaton kimondották a Rómával való uniót, Szent Jozafát és barátja, Rutski József kezdeményezésére a rutén bazilita szerzetesek közt is erős uniós mozgalom indult meg, mely 1617-ben az összes litvániai kolostorok egyesülésére vezetett. 1743-ban a galiciai kolostorok csatlakozása után a kongregáció két külön provinciára esett szét: a litván-orosz Szentháromság- és a lengyel-galiciai Szent Szűz-provinciára. Az előbbi csakhamar áldozatául esett a politikai viszonyok áldatlanságának: I. Miklós cár 1832-ben, illetve II. Sándor 1864-ben valamennyi kolostorát feloszlatta; az utóbbi ellenben, bár nagy nehézségek közt, fenn tudta magát tartani. Mivel azonban fegyelme nagy mértékben aláhanyatlott, XIII. Leo pápa 1882-ben a szükséges reformok előkészítése céljából a jezsuita Dobromilra bízta a noviciátus vezetését. A reform teljes sikerrel járt s a rend apránkint egészen megujult szellemében. Ma (1930) a generális apát, az ú. n. protohegumen alá két provincia tartozik: a galiciai 19 és a kárpátokon-inneni 5 házzal. (3 Csehszlovákiában, 1 Magyarországon, 1 Erdélyben). Ezenkívül a rend missziókat tart fenn a kanadai, északamerikai és braziliai rutén kivándorlók közt s ő látja el tanárokkal a római Piazza della Madonna dei Monti 3. sz. a. levő rutén kollégiumot, melyet XIII. Leo pápa Ferenc József támogatásával első sorban a galiciai rutén ifjak nevelésére alapított (1897), úgyszintén a horvátországi körösi püspökség papnevelő intézetét. A kongregáció tagjainak száma 422; ebből áldozópap 117, növendék 157, laikus testvér 148. A keleti kongregáció 1932 május 12.-én kelt határozatával 3 provinciára (Gali-

cia, Szent Miklós, Amerika-Kanada) és 1 viceprovinciára (Dél-Amerika) tagolta a rendet s generálisi kuriáját Lembergből Rómába helyezte át.

Melchita kongregációk. Melchitáknak vagy melekitáknak eredetileg a keleti patriarchátusok igazhivő lakóit nevezték; 1348 óta azonban csak Sziria és Egyiptom egyesült görög hiveire alkalmazzák az elnevezést. A sziriai melchiták lelki életének gondozására idővel három kongregáció alakult. Ezek közt legrégibb a libanonhegyi Megváltóról nevezett vagy más néven bazilita szalvatoriánus kongregáció (Græci Melchitæ Catholici O. S. B. M. Congr. Ssmi Salvatoris Montis Libani), melynek alapjait a nagyérdemü Euthymius tirusi püspök rakta le 1687-ben. Az eredetileg missziós papi egyesület a XVIII. század elején alakult át formális szerzetté. Archimandritának nevezett generális apátja a Szaidától 3 órányira fekvő Deir el Mukhalles-kolostorban tartja székhelyét. Egyéb kolostorai: Amik, Rysmaya, Muzerea, Saghbin, Ma'lonla, valamennyi a Libanonban. Római központja Via del Colosseo 62. sz. a. a S. Maria in Carnis-templom mellett található. Tagjainak száma (1930) 170, 140 áldozópap és 30 laikus testvér. A rend a lelkészkedésen kívül missziókat tart Sziriában, Palesztinában és Amerikában.

A tengerparti deir-belmenti kolostor két menekült szerzetese, Gerasimus és Szuleiman V. Cirill patriarcha beleegyezésével 1697-ben a libanoni kicsiny Mar Hanna el Suvair-templom mellett egy új kolostort alapított, mely idővel az as-suvairi kongregációnak lett a kindulópontja. Az új alakulást az egyetemes egyház részéről XIV. Benedek pápa erősítette meg 1757-ben. Nyolcvan évvel rá (1829) az aleppó- és libanonvidéki kolostorok közt támadt viszály a kongregáció két részre válását eredményezte. Az eredeti

törzs megtartotta az as-suvairi elnevezést, de ma inkább baladita kongregáció néven ismerik, míg az újabb hajtását aleppói kongregáció néven szokták említeni. A baladiták jelenleg (1930) 150 taggal 6 kolostorban és három hoszpiciumban működnek; ezenfelül tanítanak egy egyetemen, két középiskolában, több elemi iskolában s lelkészkednek három püspökség területén. Központjuk a suvairi Szent János-kolostor, római központjuk pedig Via S. Giovanni in Laterano 4. sz. Az aleppóiak 7 kolostort és 3 hoszpiciumot népesítenek be 47 áldozópappal és 18 laikus testvérrel. Régebben a római Via Agostino Depretisen a S. Paolo eremita-templommal kapcsolatban egy hoszpiciumot tartottak fenn a magyar és lengyel zarándokok befogadására. Mai római központjuk Via S. Giovanni in Laterano 138. sz. a. van.

A baziliták a bencésekére emlékeztető, de annál sokkal bővebb szabású és gazdagabb redőzetü öltönyt hordanak skapuláré nélkül. Jellemző még rájuk, hogy teljes tonzurát és mint a keleti szerzetesek általában, bajuszt és szakállt viselnek. A keleti felfogás ugyanis a bölcseség és érettség jelét látja a szakállban.

A NYUGAT

Bencések

Szent Benedek rendje (Ordo S. Benedicti. O. S. B.) a legrégibb ma is fennálló nyugati szerzetesrend. Keletkezését 529-től, a montecassinoi apátság alapításának évétől szoktuk számítani. Nagyobb arányu elterjedése azonban csak a VI. század végén indult meg, mikor az angolszász misszió felkarolásával munkába vette Nyugat- és Északeurópa germán népeinek megtérítését. Nagy Károly idejében már legjobban elterjedt rendje volt a nyugati kereszténységnek. Ek-

korra teljesen kialakult külső és belső szervezete is, mely lehetővé tette számára, hogy a vallási és erkölcsi élet mellett az anyagi és szellemi kulturának is elsőrangu munkása legyen. De a fejlődés nyugodt menetét már a IX. század elején megakasztották a Karolingbirodalom szétzüllésével és a hűbériség kialakulásával együtt járó külső és belső bajok. A bencés kolostorok annál kevésbbé tudtak megküzdeni a rájuk szakadt veszedelmekkel és kisértésekkel, mivel eredetileg mindegyik önálló és független apátság volt. Önként felmerült tehát részükről a csoportokba, kongregációkba tömörülés gondolata. Így jöttek létre azok a nagyjelentőségü kolostorszövetségek, melyek döntő hatással voltak a X—XII. század viszonyainak alakulására. Elsőnek a clunyi kongregáció alakult meg (910), mely minden más tényezőnél erősebben közrehatott a középkori keresztény társadalom erkölcsi, szellemi és szociális arculatának kialakulására. Kisebb, de a maguk hatókörében szintén elismerésreméltó munkát végeztek a lotharingiai, flandriai, farfai stb. kongregációk is.

A szövetkezés nyomán támadt fényes renaissance jó kétszáz esztendeig tartott. Az újabb hanyatlás felidézésében döntő részük volt a koldulórendeknek, melyek igénytelenségükkel, mozgékonyságukkal, bámulatos alkalmazkodási képességükkel és nem utolsó sorban kitünő szervezettségükkel minden téren háttérbe szorították a monasztikus rendeket, tehát a bencéseket is. A szentszék szervezeti változtatásokkal igyekezett a hanyatlást feltartóztatni. Így XII. Benedek pápa 1336-ban kiadott bullájával 36 provinciára bontotta a rendet és elrendelte az egyetemes, illetve helyi káptalanok bevezetését. Ezen az alapon meg is indult a fejlődés és több nagyhatásu kongregáció alakulására vezetett. Ilyenek voltak a subiacói, padovai, lüttichi,

melki, valladolidi stb. kongregációk. De a hitújítást megelőző és kisérő vandál pusztítások ismét erősen visszavetették a rendet. Kedvezőbb fordulat csak a trienti zsinattal állott be. A zsinatot követő évtizedekben újból számos nagy reménnyel biztató reformkongregáció alakult. Így a német birodalomban a sváb (1564), elszászi (1600), osztrák (1617), salzburgi (1641), bajor (1684), Franciaországban a bretagnei (1604), st. denisi (1607), Belgiumban a flandriai (1569), Lotharingiában a Szent Vannes és Hidulf-kongregáció (1600), melyből később a világhirü maurinus kongregáció ágazott ki (1618). A XVIII. század végétől azonban a jozefinizmus, a forradalom és a szekularizációs düh megint annyira szétzilálta a rendet, hogy koostorainak száma alig ötvenre csökkent le. A XIX. század nagy reformátorainak tehát ismét elülről kellett kezdeniök. De munkájukat bőséges áldás kisérte. A bencés rend három emberöltő alatt nemcsak szellemben, hanem számban és hatókörben is újjászületett s ma ismét a legnépesebb és legmunkásabb rendek közé tartozik. 1928 elején 15 kongregációt, 170 kolostort és 8780 tagot számlált.

A bencés rend 1400 éves élete folyamán megbecsülhetetlen szolgálatokat tett az európai műveltségnek. Ebben a tekintetben egyetlen más rend sem fogható hozzá. Európa népeinek megtérítésében, békés polgári munkára fogásában s a keresztény szellemü tudomány, irodalom és művészet megalapozásában egyaránt övé a főérdem. Hatásának szemléltetésére elég annyit említenünk, hogy a századok folyásában több mint 40 pápát, 250 biborost, 7000 patriarchát és érseket és vagy 15.000 püspököt adott az egyháznak; a bencés írók és tudósok számát 15.700-ra, a hajdan fennállott bencés kolostorok számát pedig 20—37.000-re teszik.

A bencés rend eredeti hivatásának és monasztikus jellegének megfelelően ma is a liturgikus istentisztelet méltó végzését tekinti főfeladatának. Ehhez az alaphivatáshoz járul az egyes kongregációk egyéni jellegét megadó lelkészkedő, tanító és hittérítő munka.

A bencések feketeszínü öltönyt viselnek szövet-, illetve bőrövvel és skapulárével vagy a nélkül. Mivel egész ruházatuk fekete, régebben fekete barátoknak is mondották őket.

A bencés rend szervezete ma már centralisztikusnak mondható. Az egyes kongregációk élén főnökök, illetve generális vagy főapátok állanak. A kongregációk XIII. Leo pápa ösztönzésére 1893-ban szövetségre léptek egymással és elhatározták, hogy ezentúl közös főnököt, primás-apátot választanak. Első primás-apátnak Hemptinne Hildebrandot választották meg, akit 1913-ban a most is kormányzó v. Stotzingen Fidél váltott fel. A primás-apát székhelye a római S. Anselmo-intézet (Via S. Sabina 21).

A bencés szövetség jelenleg a következő kongregációkat foglalja magában:

1. *Montecassinoi kongregáció* (Congr. Casinensis). 1408-ban keletkezett. 12 apátságában (köztük Montecassino, S. Paolo fuori le mura, Assisi, Farfa, Firenze, Monreale) összesen 210 rendtag működik. — 2. *Angol* kongregáció (Congr. Angliæ). Alakult 1300., újjászervezkedett 1607. 5 angliai apátságában és 2 amerikai perjelségében 412 szerzetes végzi az istendícséret magasztos hivatását. — 3. *Magyar* kongregáció (Congr. Hungarica). Alapította Tolnay Máté pannonhalmi apát 1514., visszaállította I. Ferenc király 1802. A visszaállítás óta túlnyomóan tanítással és mellette lelkészkedéssel foglalkozik. Jelenleg 5 apátságában (Pannonhalma, Bakonybél, Celldömölk, Tihany, Zalavár), 7 középiskolával összekötött székházban (Budapest, Esztergom, Győr, Komárom, Kőszeg, Pápa, Sopron), 1 főiskolán (Pannonhalma) és 25 plébánián működik. Tagjainak száma 275. A pannonhalmi főapát az abbas nullius kiváltságával bír, vagyis saját egyházmegyével rendelkezik. — 4. *Svájci*

kongregáció (Congr. Helvetica). 1602-ben keletkezett. Tagjainak száma 453, akik 5 apátságban (köztük Einsiedeln) és 10 kollégiumban teljesítik hivatásukat. — 5. *Bajor* kongregáció (Congr. Bavarica). Alapították 1684., újjászervezték 1858. Összesen 681 tagot számlál, akik 9 apátságban (Augsburg, Ottobeuren, München, Ettal, Niederaltaich stb.), 2 perjelségben, 19 kollégiumban és 3 szemináriumban működnek. — 6. *Braziliai* kongregáció (Congr. Brasiliensis). Alapítási éve 1827. Tagjainak száma 189, akik 4 apátságban, 2 perjelségben, 2 főiskolán, 9 kollégiumban és 1 misszióban teljesítenek szolgálatot. — 7. *Francia* kongregáció (Congr. Gallica Solesmensis). Alapját a francia bencés hagyományok új életrekeltője, a nagyérdemü Guéranger Prosper apát vetette meg 1837. Apátságainak (10) és perjelségeinek (4) egy része Franciaország határain kívül, Angliában, Hollandiában, Luxemburgban és Spanyolországban fekszik. Tagjainak száma 593. — 8. *Amerikai-cassinoi* kongregáció (Congr. Americana-Casinensis). 1855-ben alapította Wimmer Bonifác. Az Egyesült Államokon kívül Kanadára és Kínára is kiterjed. Népesség dolgában mindjárt a subiacoi után következik. 1189 tagja 14 apátságban, 14 perjelségben, 2 egyetemen, 24 kollégiumban, 4 szemináriumban és 1 misszióban fárad az Úr ügyéért. — 9. *Beuroni* kongregáció (Congr. Beuronensis). A nagynevü Wolter Mór alapította 1868. s főcélul a liturgia, főleg az egyházi ének és zene, továbbá a tudományok és művészetek ápolását tűzte eléje. 13 apátságában (Beuron, Seckau, Maria-Laach stb.) és 4 perjelségében, melyek részben Ausztria, Csehszlovákia, Hollandia, Portugália és a Szentföld területén feküsznek, összesen 1020 rendtag működik. — 10. *Svájci-amerikai* kongregáció (Congr. Helveto-Americana). 1870-ben alakult az Egyesült Államok területén. 461 tagja 6 apátságban, 1 perjelségben, 1 egyetemen, 10 kollégiumban és 2 szemináriumban működik. — 11. *Subiacoi* kongregáció (Congr. Casinensis a primæva observantia). 1872-ben keletkezett; tulajdonképpen 6 provinciát (olasz, angol, belga, francia, német, spanyol) foglal magában s Európán kívül Amerikára, Ázsiára és Ausztráliára is kiterjed. 1194 tagja 21 apátságban, 9 perjelségben, 10 kollégiumban, 3 szemináriumban és 3 misszióban fejt ki tevékenységet. — 12. *Szeplőtelen fogantatásról nevezett osztrák kongregáció* (Congr. Austriaca O. S. B. ab Immaculata Conceptione). Alapítási éve 1899. 1930-ban egyesült a Szent Józsefről nevezett kongregációval (Congr. Austriaca O. S. B. a S.

Joseph). Tagjai 13 apátságban, köztük a magyar utazók előtt is jól ismert admontiban, göttweigiben, kremsmünsteriben és melkiben, 12 perjelségben és 10 kollégiumban végzik hivatásukat. A Csehszlovákiában fekvő braunai és raigerni s az Olaszországhoz került marienbergi apátságok ez időszerint nem tartoznak a kongregációhoz. — 13. *Szent Ottilia*-kongregáció (Congr. Ottiliensis O. S. B. pro missionibus exteris). Kifejezetten missziós célokra alakult 1884. Monostorainak száma 8, tagjaié 964, akik Nyugat- és Délafrikában, Koreában és Kínában fejtenek ki missziós tevékenységet. — 14. *Belga* kongregáció (Congr. Belgica). Alapítási éve 1920. Szintén túlnyomóan missziós munkát végez. Tagjainak száma 402; missziós területe a Kongó államban, Északtranszválban és Kínában van. A Lüttich melletti amay-i perjelség 1926 óta a Szentatya egyenes kívánságára az Oroszországban alapítandó missziós apátságok számára nevel alkalmas szerzeteseket.

Kamalduliak. Szent Benedek rendje mellett idővel más monasztikus rendek is alakultak, melyek azonban valamennyien a bencés regula alapjára helyezkedtek és így lényegükben csupán a benés rend többékevésbbé módosított változatainak tekinthetők. Az első ilyen kiágazás a kamalduli rend volt, melyet Szent Romuald apát († 1027) alapított a toszkánai Camaldoliban. Szent Romuald eredeti tisztaságában állította vissza Szent Benedek szabályzatát, sőt egyben-másban még szigorított is rajta. Másik nevezetes újítása a remeteélet előtérbe helyezése volt. Mivel a magános életet előbbre valónak tartotta a közös életnél, szerzeteseit nem kolostorban, hanem különálló kunyhócskákban helyezte el. Később azonban a remeteségek mellett formális kolostorok is alakultak. A rend meglehetős gyorsan elterjedt; legnagyobb virágzása idején, a XVII. és XVIII. században 5 kongregációt tudott felmutatni mintegy 2000 rendtaggal. Egyidőben Magyarországon is honos volt. (Zobor, 1695—1782, Lanzsér, 1701—1782, Lechnic, 1710—1782, Majk, 1731—1782). Ma csupán Olaszország-

ban, Spanyolországban, Lengyelországban és Braziliában él. 25 kolostora 3 kongregáció közt oszlik meg. Ezek:

1. A kamalduli szerzetesek kongregációja (Congr. monachorum Camaldulensium O. S. B.). 8 kolostorában 67 szerzetes működik; középpontja: S. Croce di Sassoferrato, római ügyvivősége S. Gregorio al Celio.

2. A kamalduli remeték kongregációja (Congr. eremitarum Camaldulensium O. S. B.) 6 kolostorral és 70 rendtaggal; központja Camaldoli, római ügyvivősége Via Sistina 11.

3. A koronahegyi remeték kongregációja (Congr. eremitarum Camaldulensium O. S. B. montis Coronæ) 11 kolostorral és 161 szerzetessel; központja a Frascati fölött fekvő Eremo Tuscolano.

A kamalduliak eredetileg szemlélődő életre alakultak ugyan, de azért jelentékeny szolgálatokat tettek a hitterjesztésnek, a tudományoknak és az ésszerűbb gazdálkodásnak. Mivel fehér öltönyt, övet, skapulárét és csuklyát hordanak, régebben fehér bencéseknek is hívták őket.

A *Vallumbrozaiak* (Congr. Vallis Umbrosæ O. S. B.) a firenzei Gualberti Szent János († 1073) alapítása, aki Szent Romualdhoz hasonlóan a remete- és a szerzetesi-élet előnyeinek egyesítésére törekedett. Első kolostorát Camaldoli közelében, a Pratomagnohegy északnyugati völgyében alapította, melyet később gyönyörű fenyveséről árnyas-völgynek (Vallombrosa) neveztek el. Nevezetes ujítása volt a laikus testvérek (fratres conversi) intézményének bevezetése. A rend főleg Olasz- és Franciaországban terjedt el. A XV. és XVI. század folyamán többszörös reformon esett át. 1662—1680-ban egy kongregációt alkotott a szilvesztrinusokkal. 1704-ben XI. Kelemen pápától új konstituciót kapott. Mivel a forradalmak

és szekularizációk következtében sokat szenvedett, régi nagyságából mindössze 7 kolostort tudott megtartani. Ezekben jelenleg (1926) 63 szerzetes végzi munkáját .Anyaházul most is Vallombrosa szolgál, de a generális apát Rómában, a S. Prassede-templom melletti kolostorban székel. 1902 óta XIII. Leo pápa engedélyéből violaszinü püspöki sapkát és biretumot visel. A vallumbrozaiak ugyanolyan szabásu ruhát viselnek, mint a bencések; ennek szine először szürke volt, majd barna, végre a XVI. század elején fekete lett.

A *szilvesztrinusok* (Congr. Silvestrina O. S. B.) Guzzolini Szent Szilveszter osimoi kanonok († 1267) alapítása. Első kolostora az anconai tartományban, a Fabriano fölött emelkedő Fano-hegyen épült. IV. Ince pápa már 1247-ben megerősítette. Ettől kezdve gyorsan terjeszkedett. Legnagyobb virágzása idején, a XVI. században 56 kolostorral rendelkezett. Ma mindössze nyolcat számlál; ezek közül egy Ceylon szigetén, Kandyban van, a többi mind Olaszországban. Tagjainak száma száz körül jár; ezeknek közel fele Ceylon szigetén működik. Anyaháznak most is a fanoit (S. Eremo di Monte Fano) tekintik, de a generális apát nem itt, hanem Rómában, a S. Stefano del Caccio vagy dei Silvestrini-templom mellett tartja a székhelyét. A szilvesztrinusok bencésszabásu, de türkizkék szinü ruhát viselnek. Hust sohasem esznek a bőjti napokon még a tojás- és tejféle ételektől is tartózkodnak.

Az *olivetanusok* rendjét (Ordo S. B. Montis Oliveti vel Congr. S. Mariæ Montis Oliveti O. S. B.) Boldog Tolomei Bernát sienai jogtudós († 1348), alapította, aki 1313-ban harmadmagával a Sienától 18 mértföldnyire fekvő Accona-hegyre vonult és ott megépítette a rend későbbi központjául szolgáló

Montoliveto Maggiore-kolostort. VI. Kelemen pápa megerősítése után (1344) rendkívüli szigorusága ellenére feltünő gyorsan terjedt az ifjú szerzet. A XIV. században csak magában Olaszországban 83 kolostort számlált. De még a nagy forradalom küszöbén is több mint 80 helyen működött. Ma mindössze 5 apátsággal és 10 perjelséggel rendelkezik, melyek részben Ausztriában, Franciaországban, Braziliában és Sziriában feküsznek. Tagjainak száma (1930) 350. Generális apátja, aki egyúttal abbas nullius, a Montoliveto Maggiorében székel. Az olivetanusok a Boldogságos Szűz iránti különös tiszteletből valamennyien a Mária-nevet viselik s fehér öltönyben és kapuciumban járnak.

A *mechitaristák vagy örmény bencések*. Alapítója, a sebastei Mechitar († 1749) eredetileg szakadár szerzetes volt, de később katolizált és 1701-ben a konstantinápolyi francia követ házában néhány társával szerzetesi együttélést kezdett. Első kolostorát az akkor velencei fennhatóság alatt álló Morea-félszigeten, Modonban rendezte be (1703). Normául először Szent Antal szabályzatát fogadta el és csak 1711-ben XI. Kelemen pápa ösztönzésére szegődött a bencés regula mellé. Innét az örmény bencés elnevezés (Congr. Antonianorum Benedictinorum Armeniorum). 1714-ben a török elől Velencébe menekült. 1773-ban a rendtagok egy része Triesztbe, majd 1810-ben Bécsbe költözött és idővel külön kongregációvá alakult. — A mechitaristák célja a katolikus vallás terjesztése az örmények között főleg az ifjúság nevelése és a jó sajtó felkarolása révén. A törökországi, perzsiai és oroszországi örmények mellett a magyarországiakkal is foglalkoznak. (Erzsébetváros, 1838). A világháború következtében igen súlyos veszteséget szenvedtek. Ma 2 kongregá-

cióra oszlanak, ú. m. a velenceire (Congr. Mechitarista Venetiarum) és a bécsire (Congregatio Mechitarista Viennensis); az előbbi 7 kolostort és 62 rendtagot, az utóbbi pedig 3 kolostort és 50 rendtagot számlál. Mindkettőnek generális apátja egyúttal címzetes érsek. A mechitaristák fekete öltönyt és bőrövet viselnek. Jellemzi még őket, hogy mint a keleti szerzetesek általában, bajuszt és szakállt növesztenek. Az istentiszteletnél az örmény ritust használják.

Ciszterciták (Sacer Ordo Cisterciensis. S. Ord. Cist.). A bencés rend valamennyi kiágazása közül a ciszterci játszotta a legnagyobb történeti szerepet. Alapját Szent Róbert molesmei bencés apát († 1100) rakta le a Dijontól egynapi járóföldre fekvő Citeaux-ban (Cistercium), de a tulajdonképpeni megszervezés érdeme utódainak, Szent Alberiknak († 1109) és Szent Istvánnak († 1134) nevéhez fűződik, míg elterjesztésében Szent Bernát clairvauxi apátnak († 1153) volt főrésze. A rend a liturgikus istentisztelet mellett eredetileg testi munkával, főképpen földmíveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott; ezért legszivesebben völgyekben és rengeteg erdőségekben telepedett meg. Később azonban a hitterjesztést és a lelkészkedést, újabb időben pedig a tanítást is munkakörébe vonta. Nagy érdemei vannak a tudományok és művészetek, főleg az építőművészet terén is. Népszerüségére jellemző, hogy fennállása első félszázadának végén már 339, a XIV. század közepén pedig több mint 700 apátsággal rendelkezett. Nálunk is korán meghonosodott (Cikádor, 1142) s különösen III. Béla korában nagy elterjedtségre jutott (Egres, 1179; Zirc, 1182; Pilis, 1184; Szentgotthard, 1184; Pásztó, 1190 stb.). A XIV. század második felétől kezdve azonban a túlzott centralizáció és különböző külső okok behatása következtében hanyatlásnak in-

dult. A nemzeti szinezetü kongregációkra való töredezés csak részleges javulást eredményezett. Különösen súlyos csapást jelentett a rendre a nagy forradalom és a nyomában járó szekularizáció, mely Citeauxval együtt úgyszólván valamennyi apátságát elsöpörte. Lényegesebb javulás csak a XIX. század második felében állott be. Jelenleg 9 kongregációban és 37 rendházban körülbelül 1100 cisztercita szerzetes működik. A kongregációk (osztrák, mehreraui, cseh, magyar, olasz, belga, francia, lengyel, casamari) mind Európában működnek, de újabban (1930) az Egyesült Államokban és Kanadában is megvetette a lábát a rend. A kongregációk élén az ötévenkint ismétlődő általános káptalanon választott generális apát áll. (Róma, Via Giacomo Medici 3). A cisztercita fehér öltönyt, fekete skapulárét és fekete övet hordanak. A magyar (zirci) kongregáció a pilisi, pásztói és zirci apátságok egyesüléséből keletkezett 1814-ben. Ezekhez járult 1878-ban a szentgotthardi apátság. Tagjai (181) ma 5 középiskolában (Baja, Budapest, Eger, Pécs, Székesfehérvár) tanítanak és 15 plébánián lelkészkednek.

A *trappisták vagy reformált ciszterciták* (Ordo Cisterciensium Reformatorum seu strictioris observantiæ. O. C. R., O. C. S. O.). Alapítója Le Bouthillier de Rancé Armand János, a regényes fekvésü normandiai La Trappe-kolostor apátja († 1700) volt. Rancé eleinte csak az ősi cisztercita fegyelem helyreállítására gondolt, később azonban külön szabályzatot adott követőinek, melyet XI. Ince pápa már 1678-ban megerősített. A trappista rend igazi elterjedése és népszerüségre jutása azonban csak a XIX. században következett be. Ma már 58 rendházat (Franciaország 18, Belgium 6, Hollandia 5, Kanada 4, Olaszország, Németország, Spanyolország, Egyesült Álla-

mok 3—3, Anglia, Irország, Jugoszlávia, Kína, Japán 2—2, Ausztria, Brazilia, Szentföld 1—1) és közel 4300 rendtagot számlál. Ez a gyors terjeszkedés annál meglepőbb, mivel a trappista rend a legszigorubbak közé tartozik. Tagjai naponkint legalább 5—6 órát szentelnek az imádságnak és ugyanannyit a testi munkának; húst, halat, tojásfélét sohasem esznek, adventben, nagybőjtben és pénteki napon még a tejételektől is tartózkodnak és úgyszólván mindig hallgatnak. A rend élén egy generális apát áll, aki Rómában (Via S. Giovanni in Laterano 152) lakik. A trappisták fehér gyapjuöltönyt, fekete skapulárét és bő fehér csuklyát viselnek.

Karthauziak (Ordo Carthusianorum. Carth.). A karthauzi rend nem áll ugyan a bencés regula alapján, de mégis a monasztikus rendek közé tartozik. Alapította Szent Bruno reimsi kanonok († 1101) a Grenoble közelében fekvő Chartreuse (Cartusium) nevü kietlen völgyben (1084). A rend eleinte nagyon lassan terjedt; fennállása első félszázadának végén még csak 5 kolostort tudott felmutatni. Később azonban gyorsabb lendületet vett, úgy hogy a XVI. század elején már 230 körül járt házainak száma. Ekkorra hazánkban is meggyökerezett. (Menedékkő, 1299; Lechnic, 1319; Felsőtárkány és Lövöld, 1364). De a vallási küzdelmek, forradalmak és szekularizációk Szent Bruno fiainak is jóvátehetetlen károkat okoztak. Hajdani virágzásukból mindössze 19 kolostorukat tudták átmenteni a jelenbe. Ezek is hét ország (Olaszország, Franciaország, Németország, Svájc, Jugoszlávia, Anglia, Spanyolország) területén vannak szétszórva. Erősen megcsappant a rendtagok száma is: alig éri el a hetedfélszázat.

A karthauziakat a legszigorubb szerzeteseknek tartja a közfelfogás. Életük sajátos keveréke a re-

mete- és szerzeteséletnek. Minden szerzetes kis kert-tel ellátott külön házikóban lakik, de a zsolozsmát és az étkezést közösen végzik. Állandóan hallgatnak („néma barátok"), a téli félévben napjában csak egy-szer esznek, hetenkint egy napon csak kenyéren és vizen élnek, húst sohasem esznek, pénteken még a tejes ételektől is tartózkodnak. Az imádságon és el-mélkedésen kivül kertjük megművelésével és szellemi munkával foglalkoznak. Rendjük számos kiváló fő-papot, tudóst, írót és művészt nevelt. Olaszországi kolostoraik megannyi műremekszámba mennek. (Cer-tosa di Pavia). A karthauziak fehér kámzsát, skapu-lárét és bőrövet hordanak, baloldalon lecsüngő olvasó-val. Központjuk Certosa di Lucca, mely a régi Grande Chartreuse minden kiváltságával bír; római ügyvivőségük Via Palestro 39.

II

KANONOKI RENDEK

Lateráni kanonokok (Congr. Canonicorum Regulorium Ssmi Salvatoris Lateranensium). Eredetük és keletkezési idejük bizonytalan. A lateráni bazilikát II. Gelázius pápa († 1119) adta kezükre. VIII. Bonifác 1299-ben világi-pap kanonokokkal helyettesítette őket. IV. Jenő († 1447) idejében még egyszer visszakerültek jogos örökükbe, de 1471-ben végleg távozniok kellett belőle. Azóta csak nevükben viselik a lateráni jelzőt. Legnagyobb virágzásuk idején, 1624 körül 45 apátságot, 56 perjelséget és 21 prépostságot mondhattak a magukénak. 1823-ban egyesültek a bolognai kanonoki kongregációval, mely a maga idejében szintén 42 kolostorral dicsekedett. Ma 24 kolostorban működnek 190 rendtaggal. A rendházak Olaszországon kívül Lengyelországban, Franciaországban, Belgiumban, Angliában, Spanyolországban, Kínában és Délamerikában feküsznek. A tagok a liturgikus istentisztelet végzésén kivül lelkészkedéssel, Angliában és Belgiumban főleg prédikálással foglalkoznak. Ruházatuk fehér. Központjuk Piazza S. Pietro in Vincoli 4/A.

Az *osztrák lateráni* kanonokok (Congr. Canonicorum Regularium Lateranensium Austriaca). A kongregációt mai formájában X. Pius pápa alapította

1907-ben. 6 kolostorában (St. Florian, Herzogenburg, Klosterneuburg, Neustift b. Brixen, Reichersberg, Vorau) 323 rendtag működik s lelkészkedésen kívül (102 bekebelezett plébániájuk van) főleg közép- és főiskolai tanítással foglalkozik. A generális apát Klosterneuburgban székel. A rend birtokainak egy része Magyarországon fekszik.

Bernáthegyi kanonokok (Congr. Canonicorum Regularium SS. Nicolai et Bernardi Montis Jovis Ord. S. Augustini). Alapítójuk menthoni Szent Bernát aostai főesperes († 1081) volt, aki az Alpokon átkelő utasok segítségére és védelmére a Nagy és Kis Szent Bernáthágó magasán kolostort és hoszpiciumot állított. Kanonoki szervezetüket 1212-ben, végleges szabályzatukat pedig 1438-ban nyerték. Napoleon a Simplonhágón épült hoszpiciumot is az ő gondjukra bízta. A rendtagok száma 61; ezek közül a fiatalabbak a kolostorokban és hoszpiciumokban szolgálnak, az öregebbek pedig a kongregációhoz tartozó 10 plébánián lelkészkednek. A rend feje, a prépost, akit püspöksüveg és pásztorbot illet, a Nagy Szent Bernáthágón székel.

Szent Móricról nevezett kanonokok (Congr. Helvetica a S. Mauritio Agaunensis). Szent Zsigmond burgund király († 524) Szent Móric és társai vértanuságának szinhelyén (St. Moritz, St.-Maurice d'Agaune, Wallis kanton) kolostort alapított. Ez a kolostor 824-ben világi, 1212-ben pedig ágostonrendü szerzetes káptalanná alakult át s mint ilyen később egy önálló kongregáció középpontjává nőtte ki magát. A kongregáció ma 54 tagot számlál. Ezeknek egy része a jóhirü st.-mauricei gimnáziumban és konviktusban működik, más része pedig lelkészkedik. Apátjuk 1782 óta grófi, 1840 óta pedig bethlehemi püspöki címet visel.

A *premontrei* rendet (Candidus et Canonicus Ordo Præmonstratensis. O. Præm.) Szent Norbert xanteni kanonok, utóbb magdeburgi érsek († 1134) alapította a franciaországi Prémontré-(Præmonstratum) völgyben. Célul az általános szerzetesi eszmény követése mellett a lelkészkedést és a hithirdetést tűzte eléje. Elsősorban ennek a célkitűzésnek kell tulajdonítanunk a rend bámulatosan gyors elterjedését. Különösen Kelet- és Középeurópában tett nagy hódításokat. Legnagyobb virágzása idején körülbelül 3000 kolostort számlált. A huszita háborúk és a hitújítás zavarai azonban letaroltak mindent. A XVIII. század közepéig a rendházak száma 198-ra olvadt le. Betetőzte a rombolást a jozefinizmus, a forradalom és a szekularizáció. Valamivel vigasztalóbbra csak a mult század második felében fordult a helyzet. Jelenleg (1928) Anglia, Ausztria, Bajorország, Belgium, Csehszlovákia, Egyesült Államok, Hollandia és Románia területén 4 provinciában (circaria), 21 prépostságban és 4 perjelségben 1223 taggal működik a rend. Főműködési területe a lelkészkedés, de újabb időben a tanítás (Gödöllő, Keszthely, Szombathely, Pilsen) és a hithirdetés (Belga Kongó, Dánia, India, Madagaszkár) terén is szép eredményeket ér el. Nálunk a csornai prépostság közvetlenül a belgiumi Averbode-ban székelő generális apátnak (Dominus Præmonstratensis) van alárendelve, a jászói pedig az elszakítás óta a csehszlovák rendtartományba nyert beosztást. A premontreiek fehér ruhát, övet és skapulárét viselnek. Római központjuk a Collegio Norbertino, Via Urbana 158.

A *keresztes urak rendjét* (Ordo Sanctæ Crucis, Crucigeri. O. S. Cr.) Celles Tivadar lüttichi kanonok († 1236) alapította betegápolás és külső misszió, főleg az albiaiak megtérítése céljából (1211). Vala-

mikor egész Nyugateurópában el volt terjedve a rend; ma csak Belgiumban, Hollandiában és az Egyesült Államokban ismeretes. 10 kolostorában 321 rendtaggal működik. Főmestere St. Agathában, Cuyk mellett tartja székhelyét, míg római ügyvivősége Via di Monte Tarpeo 54. sz. a. található. A keresztes urak fehér öltönyt, fekete övet és fekete skapulárét viselnek, mellükön vörösfehér kereszttel.

Vöröscsillagos keresztesek (Canonici Regulares Sanctissimæ Crucis a stella rubea). Megalakulásukhoz az első indítást Boldog Ágnes hercegnő, III. Béla királyunk unokája adta azzal, hogy a szegény és elaggott betegek ingyenes ápolására Prágában kórházat alapított. E kórház ápoló személyzete mindjárt megalakulásakor kanonokrenddé szervezkedett s mint ilyen már 1237-ben pápai megerősítést nyert. A rend a XIII. és XIV. század folyamán Csehországban, Morvaországban, Sziléziában és Lengyelországban igen nagy mértékben elterjedt. Ma csupán Csehországban és Ausztriában működik 80 taggal s részben lelkészkedéssel, részben tanítással foglalkozik. Nagymestere Prágában székel. A rendtagok fekete talárt viselnek hatágu vörösselyem csillaggal. Nálunk 1770—1865-ig a budai Szent Zsigmond prépostság jövedelmét bírták s ennek fejében őrizték a szent jobbot.

A *trinitáriusrend* (Ordo Ss. Trinitatis redemptionis captivorum), bár 1609-ben a koldulórendek közé sorozták, történetileg szintén a kanonokrendekhez tartozik. Alapították Mathai Szent János († 1213) és Valois Szent Félix († 1212) a mohamedánok fogságában sinylődő keresztény rabok kiváltására (1198). III. Ince pápa sietett megerősíteni az új rendet, mely csakhamar elterjedt az egész keresztény világban. A középkor végén nem kevesebb, mint 800 kolostort

számlált; de még a XVIII. század elején is 250 rendházat tudott felmutatni. Létjogosultságát mutatja, hogy fennállása folyamán mintegy 900.000 foglyot, köztük számos magyart, váltott ki megközelítőleg 7 milliárd pengő értékben. Még többet mond az a tény, hogy 1198 és 1622 közt 7215 trinitárius szenvedett keserves kínhalált hivatásáért. A XVII. század végétől nálunk is meggyökeresedett a rend. (Illava, Sárospatak, 1694; Pozsony, 1697; Komárom, 1712; Nagyszombat, 1716; Eger, 1717; Óbuda, 1738). De a jozefinizmus és a forradalom megpecsételte az ő sorsát is. Ma százak helyett mindössze 47 kolostorral rendelkezik. (Olaszország, Spanyolország, Ausztria, Lengyelország, Észak- és Dél-Amerika.) A rendtagok, számszerint 485-en, ma lelkészkedésen és tanításon kívül hithirdetéssel (Olasz Szomáliföld) s főleg néger gyermekek kiváltásával és nevelésével foglalkoznak. Ruházatuk fehér öltönyből, fehér skapuláréból és mellén vörös-kék kereszttel diszített fekete köpenyből áll. A rend feje, a generális Rómában, Viale del Re 2. sz. a. lakik.

III

ÁGOSTONRENDŰ REMETÉK

Ágostonos remeték (Ordo Fratrum Eremitarum S. Augustini. O. E. S. A.). Tulajdonképpeni alapítójukul IV. Sándor pápa tekinthető, aki 1256 május 4.-én kelt bullájával egyetlen renddé fogta össze a különböző alapítású és életberendezésü ágostonos remetéket és egyúttal a koldulórendekhez sorozta őket. Az egységesítés és a vele járó céltudatos szervezés javára vált a rendnek, mert megszerezte számára a gyors terjeszkedés lehetőségét. A XIV. század elején már az egész keresztény világban honos volt s a középkor végéig 2000-re gyarapította kolostorainak számát. De még 1700-ban is 42 provinciát, 12 kongregációt és 2 vikariátust számlált. Ennek a nagy virágzásnak, mint más rendeknél is, a forradalom és a nyomában járó szekularizáció vetett véget. Ma 1 apátságban (Brünn), 2 kongregációban (Olaszország) és 23 rendtartományban (Olaszország 8, Spanyolország 3, Mexiko 2, Fülöp-szigetek 1 külön perui, columbiai, braziliai és argentinai vikariátusokkal, Ecuador, Chile, Egyesült Államok, Irország,-Anglia, Hollandia, Belgium, Német-, Cseh-, Lengyelország 1—1) összesen 3607 rendtag dolgozik. Az ágostonos remeték főmű-ködési területe a legáltalánosabb értelemben vett lélekgondozás. Hősiességükre jellemző, hogy 1348—

51-ben a szörnyű feketehalál idején több mint ötezren áldozták fel magukat embertársaikért. A lelkészkedésen kívül igen nagy szolgálatokat tettek a tudományoknak (Ægidius Colonna, Augustinus Triumphus, Mendel Gergely stb.), úgyszintén a hithirdetés ügyének. (Román Amerika, Fülöp-szigetek, Kína, Japán, Elő- és Hátsó-India, Keletafrika, Perzsia, Örményország, legújabban Ausztrália.) Az is nagy érdemük, hogy sok kiváló főpap mellett mintegy 70 szentet és boldogot adtak az egyháznak. A rend valamikor nálunk is nagy mértékben el volt terjedve. Esztergomi teológiai intézete már III. Endre idejében működött. Az ágostonosok fekete öltönyt viselnek hátul hegyesen végződő csuklyával és bőrövvel. Ahol nincsenek domonkosok, ott fehér ruhát hordanak skapulárével. A rendet a hat évre választott generális kormányozza a melléje adott négy asszisztenssel. Székhelye Róma, Via del S. Uffizio 1.

Ágostonrendű rekollektusok (Ordo Recollectorum S. Augustini. O. R. S. A.) A XV. század elejétől kezdve az ágostonos rend benső reformjának keresztülvitelére egész sereg ú. n. reformkongregáció alakult. Ilyen volt pl. a szászországi kongregáció (1493), melyet leghiresebb tagjának, Luther Mártonnak aposztaziája kevéssel megalakulása után romlásba sodort. A reformkongregációk közül legtartósabb életünek a spanyol obszerváns mozgalomból kinőtt sarutlan, vagy a tagok lelki felüdülésére, rekollekciójára szolgáló házakról rekollektusnak nevezett kongregáció bizonyult, melyet X. Pius pápa 1912-ben önálló renddé nyilvánított. A rekollektusok igen szigoru aszkéta életet élnek; pl. főtt ételt egyáltalán nem esznek. Történetileg legnagyobb érdemük a Fülöp-szigetek lakóinak megtérítése. Jelenleg három provinciában (Andaluzia, Columbia, Fülöp-szigetek) működnek s

összesen (1925) 882 rendtagot számlálnak. Ruházatuk szűk fekete kámzsából, kicsiny csuklyából és szandálból áll. Generális perjeljük Madridban, ügyvivőjük Rómában (Via Sistina 12) székel.

A *sarútlan ágostonrendü remeték* (Ordo Eremitarum S. Augustini Congr. Italiæ et Germaniæ). Alapítója a spanyol Diaz András volt, aki 1592-től kezdve több nápolyi és sziciliai rendházat negnyert az obszerváns irány számára. V. Pál pápa 1610 és 1620-ban külön szabályzatot engedélyezett számukra. Eredeti 4 provinciájuk idővel 9-re gyarapodott. Az osztrák provincia bécsi házában működött 1669—1709 között Abraham a S. Clara, a bátor szókimondásáról és szellemes fordulatairól hires népszónok. Ma mindössze 7 olasz kolostorral és körülbelül 100 taggal rendelkeznek. Életük valamivel enyhébb, mint a spanyoloké. Bőrszandált, széles övet és kis csuklyát viselnek, melyet kimenetkor fejükre húznak. Római központjuk a Gesu e Maria-templom melletti konvent (Corso Umberto 45).

Mercedáriusok (Cœlestis Regalis ac Militaris Ordo B. Mariæ Virginis de Mercede Redemptionis Captivorum. O. de M.). A hagyomány szerint Nolascoi Szent Péter († 1256), Pennafortei Szent Raymund († 1275) és I. Jakab aragon király († 1276) egy és ugyanazon napon, 1218 aug. 1. felszólítást nyertek a Boldogságos Szűztől, hogy gondoskodjanak egy rabkiváltó szerzet alapításáról. A három jámbor férfi késedelem nélkül teljesítette is a vett parancsot és néhány nap alatt megszervezte a mercedárius rendet. A szabályzat értelmében a rendtagoknak külön fogadalommal kellett kötelezniök magukat, hogy szükség esetén személyes szabadságukat is feláldozzák a foglyok kiszabadításáért. A rend eredetileg lovagokból, papokból és laikus testvérekből állott. Mikor

azonban XXII. János pápa 1317-ben kimondotta, hogy generálissá csak áldozópap választható, a lovagok nagy része átment a montesai lovagokhoz. Így a rend tisztán papi jellegű testületté alakult át és mint ilyen 1690-ben a koldulórendek közé nyert beosztást. A mercedáriusok pontos számítás szerint összesen 64.705 foglyot szabadítottak ki. Vértanuik száma jóval fölötte jár a másfélezernek. Jellemző, hogy a hugenotta háborúk idején csak magában Languedocban 315-en szenvedtek közülök vértanuhalált. A felfedezések óta a térítés terén is jelentős eredményeket értek el. Közép- és Dél-Amerika indiánjainak megtérítésében a domonkosok, ferencesek és jezsuiták mellett nekik volt főrészük. Ma 12 provinciában (Olaszország, Spanyolország, Franciaország, Belgium, Amerika) és 63 kolostorban összesen 750 rendtaggal működnek. Munkakörük a lelkészkedés, betegápolás és misszió közt oszlik meg. Ruházatuk fehér talárból, skapuláréból, csuklyából és fekete övből áll. Nagymesterük Rómában (Viale Regina Margherita 77) lakik.

A *szervita rendet* (Ordo Servorum Mariæ. O. S. M.) hét jámbor firenzei nemes alapította a hétfájdalmu Szüzanya tiszteletére (1233), de nagyobb jelentőségre csak ötödik generálisa, Benizzi Szent Fülöp emelte. A XIII. század végén már 10.000 körül járt tagjainak száma. Az a körülmény, hogy V. Márton pápa 1424-ben a koldulórendek közé iktatta, csak fokozta a rend népszerüségét. Nagyobb visszaesés csak a hitújítás korában állott be. De a XVII. században a dél- és középeurópai államokban ismét új erőre kapott a rend. Ekkor honosodott meg Ausztriában is s innét rövidesen átterjedt hozzánk is (Lorettom, 1644; Pest, Eger, 1689; Fraknó, 1695; Vát). A jozefinizmus és a forradalom azonban nemsokára meg-

akasztotta ezt a biztatóan indult másodvirágzást. Ma Szűz Mária szolgái Olaszországban, Angliában, Ausztriában, Belgiumban, Franciaországban, Magyarországon (Budapest, Eger, Máriaremete), Afrikában és Amerikában, 12 provinciában, 2 rektorátusban (Magyarország 1928 óta önálló rektorátus), 1 kommisszariátusban és összesen 119 kolostorban teljesítik hivatásukat. Számuk 1500 körül jár. A lelkipásztorkodás mellett misszióval is foglalkoznak. (Afrika, Arábia, Brazilia.) Említésreméltó, hogy a pápai udvar személyzetét VIII. Orbán rendelkezéséből mindig szerviták gyóntatják s a pápai kápolnában Vízkeresztkor és Feketevasárnap a szervita generális prédikál. Egyébként a rend 10 szenten és számos boldogon kívül egész sereg kiváló főpapot adott az egyháznak. A szerviták fekete talárt, skapulárét és csuklyát hordanak bőrövvel és a domonkosokéra emlékeztető köpennyel. Generális perjeljük Rómában (Via S. Marcello 20-A) tartja székhelyét.

Pálosok (Ordo S. Pauli primi Eremitæ). Az egyetlen magyar eredetű szerzetet Boldog Özséb esztergomi kanonok († 1270) alapította a pilisi hegyekben élő remeték befogadására (1250). Önálló renddé a hires Gentilis biboros emelte (1308). A magyar társadalom eleitől fogva nagy szeretettel karolta fel a törzsökös magyar rendet. Királyaink közül különösen Nagy Lajos és Mátyás tettek érdekében sokat: kolostorokat alapítottak számára és kiváltságokkal halmozták el. Főpapjaink és főuraink készörömest követték a királyi példát és tucatszámra építettek hol szerény, hol meg fejedelmi pompáju hajlékokat a fehérruháju remetebarátok részére. A mohácsi vészig 131-re emelkedett a magyar földön épült pálos kolostorok száma. Ekkorra már külföldön is ismeretessé vált a rend. Németország felé a második generális,

Németországi Miklós atya, Lengyelország felé pedig Nagy Lajos hires nádorispánja, Opuliai László nyitotta meg a terjeszkedés útját. Ő építtette meg a nagyhírü czenstochowai kolostort (1382). Sőt 1493-ban a portugál remeték is fölvételüket kérték a magyarországi nagykáptalantól.

A mohácsi vészt követő zavaros évtizedek azonban a bukás szélére sodorták a rendet. Magyarországi kolostorai, néhány kivételével, áldozatul estek a „török sárkánynak és az eretnekség dühöngő hidrájának". Kedvezőbbre csak a XVII. század közepén fordult a helyzet, mikor a magyar társadalom ismét szeretettel ölelte magához a bensőleg megújhodott rendet. A török kiüzése után még nagyobb mérveket öltött a terjeszkedés; a pálosok a lelkipásztorkodás, tanítás, irodalom és művészet terén újból visszaszerezték azt a kiváltságos helyzetet, melyet a középkor végén élveztek. De II. József felvilágosultsága nekik sem kegyelmezett. A császár a magyarral együtt a horvát, isztriai és osztrák provincia valamennyi rendházát feloszlatta. Néhány évtized mulva ugyanerre a sorsra jutottak a svábföldi, porosz- és oroszlengyelországi provinciák is. Az általános pusztulásból csak a czenstochowai és krakói kolostorok menekültek meg. Ezekhez járult újabban harmadiknak a lesnai. Ma a pálosrend mindössze 65 tagot (26 áldozópap, 15 kispap, 10 laikus testvér, 9 laikus novicius) számlál. Azok a kisérletek, melyek a pálosoknak Magyarországra való visszatelepítését célozták, eddig mind kudarccal végződtek.

Hieronimiták (Ordo S. Hieronymi Congr. B. Petri de Pisis). Szent Jeromos neve alatt a XIV. században több remeterend alakult, de csak a pisainak nevezett tudott közülök ellenállni az idők viszontagságainak. Az előkelő családból származott Gambacorta Péter

alapította, akit Pisai Péter néven a boldogok közt tisztel az egyház († 1435). Első írott szabályzatát csak 1444-ben, fennállása hatvannegyedik évében, hivatalos megerősítését pedig 1569-ben nyerte a rend. Ettől kezdve tagjai ünnepélyes fogadalommal kötelezték magukat az ágostonos regula megtartására. A szerzet szigoru életmódja ellenére meglehetősen elterjedt. A XVII. század közepén 2 provinciában (Ancona, Treviso) 46 rendházat tudott felmutatni. Ez időben jelentékeny tudományos munkásságot is fejtett ki és számos jónevü tanárt adott a padovai egyetemnek. Ma azonban csak árnyéka önmagának; 2 provinciában (Róma, Velence) mindössze 55 tagot számlál. Generális perjele Rómában, a Tasso sirjáról és muzeumáról világhirü S. Onofrioban székel.

Irgalmasok (Ordo Hospitalarius S. Joannis de Deo. O. S. J. d. D.). Istenes Szent János, V. Károly császár hadseregének egykori vitéz katonája († 1550) küzdelmekben gazdag fiatalság után föltette magában, hogy hátralevő életét egészen a keresztény felebaráti szeretet műveinek szenteli. 1540-ben egy kis kórházat nyitott tehát Granadában és ebben olyan páratlan szeretettel és önfeláldozással ápolta a betegeket, hogy mások is példájának követésére buzdultak. Ebből a szerény kezdetből nőtt ki az újkor legnagyobb betegápoló szerzete, az irgalmasrend. Az új rend hivatásának megfelelően eleinte inkább laikus testvérület, mint valóságos szerzet volt. Egyházi szervezetét csak 1572-ben, végleges szabályzatát pedig 1617-ben nyerte; 1624-ben a koldulórendek sorába iktatták. Ekkor azonban már az egész katolikus világban honosak voltak az irgalmas barátok. Ausztrián át korán utat találtak hozzánk is. (Szepesváralja, 1650; Pozsony, 1672; Eger, 1726; Temesvár, 1737; Pápa, 1757; Nagyvárad, Kismarton, 1760; Vác, 1763; Pécs,

Szakolca, 1796; Zágráb, 1804; Buda, 1815; Szatmár, 1834.) A XVII. század közepén már 300 körül járt kolostoraik, illetve kórházaik száma. A felvilágosodás és a forradalom egyházellenes szellemét ők is erősen megsínylették ugyan, de azóta már jórészben pótolták veszteségeiket. Jelenleg (1928) 14 provinciában, 124 kórházban 1882 rendtaggal működnek és összesen 22.916 ágyat tartanak fenn. (Csonkamagyarországon 5 kórházban 1030 ágyat.) Az irgalmasoknak örök időkre elévülhetetlen érdemük, hogy nagyobb arányokban ők kezdték a módszeres kórházi ápolást. Kórházaik általában ma is mintaszerüek. A túlnyomóan laikusokból (orvosokból, gyógyszerészekből és betegápolókból) álló rend egyetemes főnöke, a generális perjel a római S. Giovanni Calibita-kórházzal kapcsolatos konventben (Via Ponte Quattro Capi 39) székel. Az irgalmasok fekete talárt, skapulárét és bőrövet viselnek.

IV

LOVAGRENDEK

Német lovagok (Domus hospitalis S. Mariæ Teutonicorum in Jerusalem. Ordo Equitum Teutonicorum). A középkor derekán olyan nagy számban virágzott vitézlő rendek közül csupán a német lovagrend tudta annyira-mennyire elkerülni a pusztulást. Keletkezése 1190-re, a harmadik keresztes hadjárat idejére nyulik vissza, de szoros értelemben vett lovagrenddé csak 1198-ban alakult. Fénykora akkor kezdődött, mikor Salza Hermann nagymester Konrad mazoviai herceg meghivására 1226-ban az akkor még szláv és pogány Poroszországba tette át működésének súlypontját. A megtelepedést követő félszázad alatt a lovagok meghódították s jórészben gyarmatosították az egész porosz és balti területet s olyan magas anyagi és szellemi kulturát teremtettek, mely sok tekintetben ritkította párját. Ennek a nagy virágzásnak a lengyel-litván unió létrejötte vetett véget (1386). Az 1466. évi thorni béke értelmében Nyugatporoszország lengyel kézre jutott, Keletporoszország pedig lengyel hűbér lett s a nagymester kénytelen volt Marienburgból Königsbergbe tenni át székhelyét. Még súlyosabb következménnyel járt a hitujítás: Brandenburgi Albert nagymester 1525-ben a lovagok nagy részével luteránussá lett és Poroszországot szekularizálta. A

hivatásukhoz hű lovagok ekkor a württembergi Mergentheimbe tették át a rend székhelyét. A következő századokban a franciák és törökök ellen folytatott harcokban jelentős szolgálatokat tett ugyan a rend, de szerzetesi fegyelme mélyen aláhanyatlott. Napoleon 1805-ben a rajnai szövetség területén valamennyi birtokát szekularizálta. Az általános pusztulásból csak az ausztriai és tiroli tartományok, bailliatusok menekültek meg. Ezek Ferenc császár hozzájárulásával 1834-ben újjászervezkedtek és 1839. évi káptalanjukon egy főherceg-nagymestert választottak. 1865-ben a rend papi konventjei (Lana, Troppau) újból felvették a szerzetesi életközösséget. A világháború után az utolsó főherceg-nagymester, Jenő főherceg önként lemondott; helyébe pap-nagymester lépett s a rend 1929-ben megerősített új regulája értelmében ismét ünnepélyes fogadalmu szerzetté alakult. Jelenleg a viszonyok kényszerítő hatása alatt 4 baillatusra van tagolva (Ausztria, Laibach, Lana, Troppau). A tagok most is, mint hajdan, fekete kereszttel diszített fehér köpenyt viselnek.

V

KOLDULÓRENDEK

Domonkosok (Ordo Fratrum Prædicatorum. O. P.). Az első koldulórend tulajdonképpen a ferencrend volt; mivel azonban Szent Domonkos fiai valamivel előbb alakultak formális szerzetté, első helyen őket szoktuk említeni. A domonkosrend keletkezése és egyéni arculatának kialakulása szorosan összefügg azzal a nagy vallási forrongással, melynek színhelye az akkori Délfranciaország volt. Szent Domonkos († 1221) ugyanis, mint Diego osmai püspök oldalkanonokja és kísérője éveken át abban fáradt, hogy a délfranciaországi albiai eretnekeket visszavezérelje az egyházba. Mivel azonban egymagában semmire se ment velük, elhatározta, hogy megfelelő képzettségü munkatársakat gyűjt maga mellé. Így jutott egy olyan tudós rend alapításának gondolatára, mely a példaadás mellett az élő szó hatalmával is hat. Külső életformául az ágostonos regulát választotta. Ezen az alapon III. Honorius pápa már 1216-ban jóváhagyta rendjét. Négy évvel rá a bolognai káptalan az összes jelenlevők egyhangu helyeslésével a tökéletes szegénység alapjára helyezkedett.

Szent Domonkos rendje hihetetlen gyorsasággal terjedt el és már fennállása első századában megbecsülhetetlen szolgálatokat tett az egyháznak. A fe-

rencesekkel versenyre kelve új lendületet vitt a teológiai tudományok művelésébe (Nagy Szent Albert, Aquinói Szent Tamás, Eckhart mester, Tauler János, Suso Henrik), a keleti missziókba és a lelkipásztorkodásba; mint kiválóan tudós és prédikáló rend jelentékeny mértékben előmozdította a vallási élet mélyebbé és tudatosabbá válását s végül az inkvizició révén minden más rendnél hathatósabban közremunkált a hittisztaság megőrzésében. Nem csoda tehát, hogy a társadalom minden rétege szeretettel karolta fel és tucatszámra építette számára a kolostorokat. A fejlődés egyenesvonaluságát csak a nagy egyházszakadás és a hitújítás szakította meg egy időre. De a reformkongregációk révén meginduló benső megújhodás hamarosan kiköszörülte a csorbát. A trienti zsinat korában a domonkosrend már ismét teljes vértezetben sietett a küzdő egyház segítségére és a kiváló polemikusok hosszu sorát bocsátotta rendelkezésére. Ezzel egyidejüleg új lelkesedéssel látott neki az újvilág és a távolkelet lakói megtérítésének. Európában főleg a román országokban ért el nagy eredményeket. A XVII. század végéig sikerült kolostorainak számát 1234-re, tagjaiét pedig közel 30.000-re gyarapítania. 45 provinciájával és három világrészben szétszórt házaival még a felvilágosodás századában is a domonkosrend volt a sok oldalról ostromolt egyháznak egyik főtámasza. De a forradalmat és a szekularizációt ő is nagyon megszenvedte. Franciaországban és Németországban jóformán egészen elenyészett. De másutt is érzékeny károkat szenvedett. Pl. Spanyolországban csak az 1835. évi forradalomban 152 kolostorát veszítette el.

E szomoru helyzetben vigasztalóbb fordulat csak a XIX. század közepén állott be. A lelkes Lacordaire és Jandel odaadó fáradozásai új terjeszkedési lehető-

ségeket nyitottak, míg Zigliara biboros, Guglielmotti, Weisz, Denifle, Mandonnet, a magyar Szabó Szádok, Horváth Sándor és mások munkássága a tudományok terén varázsolta vissza a rend régi presztizsét. Jelenleg (1930) Szent Domonkos fiai 30 provinciában, 2 kongregációban és összesen 350 rendházban végzik nemes hivatásukat. Számuk 6323. Nálunk Magyarországon 4 helyen (Budapest, Sopron, Szombathely, Vasvár) működnek. Működésük súlypontja ma a lelkészkedésre esik, de mellette jelentékeny szerepet játszanak az ázsiai, afrikai és amerikai missziókban és a főiskolai tanításban is. (Collegium Angelicum, Fribourg, Nymwegen). Generálisuk jelenleg a római Collegio Pontificio Internazionale Angelicoban (Via S. Vitale 15) székel. Ruházatuk fehér talárból, skapuláréból, csuklyából és fekete köpenyből áll. Teljesség kedvéért meg kell még említenünk, hogy a domonkosrend hétszázéves fennállása folyamán 11 szenten és 156 boldogon kivül 4 pápát (V. Ince, XI. Benedek, V. Pius, XIII. Benedek), 70 biborost és tömérdek püspököt adott az egyháznak. Jelenleg is 27 püspököt számlál tagjai közt.

A *ferencesrend* (Ordo Fratrum Minorum. O. F. M.) éppúgy a korviszonyokból született, mint a domonkosrend; csakhogy keletkezésére nem annyira a vallási, mint inkább a szociális és gazdasági viszonyok voltak indító hatással. Szent Ferenc ugyanis a bajok legmélyebb gyökerét a lelkek elanyagiasodásában s a szegények és gazdagok ellentétének végletes kiélező-désében látta. Ennek a felismerésnek megfelelően minden igyekezetével azon munkált, hogy a szegényeket és gazdagokat egyaránt a földi javaktól való elszakadásra és az égiekhez való visszafordulásra bírja. Azért a szegénységet állandóan és következetesen mint valami magasabbrendü értéket, mint a földi élet-

ben elérhető legnagyobb jót állította követői elé és rajta volt, hogy mozgalmát minél szélesebb társadalmi rétegekre kiterjessze. A fellépése nyomán támadt tüneményes siker teljes mértékben igazolta elgondolásának helyességét. Mikor III. Honorius pápa 1223-ban megerősítette reguláját, akkor rendje már jóformán az egész keresztény világban, sőt Afrikában és Ázsiában is ismert volt. Utána még gyorsabb tempót vett a terjeszkedés. A kisebb testvérek — alázatosságból így nevezte fiait a szent — igénytelenségükkel és semmitől vissza nem riadó vállalkozó kedvükkel játszva küzdötték le a legnagyobb akadályokat is. A XIV. század elején már nemcsak az összes keresztény államokban, hanem a kipcsaki aranyhorda, a pekingi nagykánok, a perzsa ilkánok és a marokkói szultánok birodalmában is otthonosak voltak s kolostoraik számával megközelítették a 2000-et.

E bámulatos siker magyarázatát a kitünő szervezet mellett főleg a rend demokratikus szellemében, nagyfoku mozgékonyságában és bámulatos alkalmazkodási képességében kell keresnünk. A ferencesek voltak az első igazi városlakó és demokratikus rend. Mivel maguk is túlnyomóan polgári származásuak voltak és mivel anyagi megélhetésüket elsősorban a polgárság alamizsnáira alapozták, olyan benső kapcsolatba kerültek a városi lakossággal, aminőre addig nem volt példa. Különleges helyzetükből aztán önként következett, hogy legfőbb igyekezetüket a polgárság megnövekedett vallási és erkölcsi igényeinek kielégítésére fordították. Amit e téren végeztek, az az intenziv lelkipásztorkodás és a népies áhitatgyakorlatok történetének legszebb lapjaira tartozik. A rohamosan fokozódó vallási igények kielégítésére irányuló törekvés késztette őket a teológiai tudományokkal való behatóbb foglalkozásra is. Párizs, Oxford, Cam-

bridge és más városok egyetemein a prédikáló testvérek mellett hamarosan megjelentek a poverello alázatos fiai is és tudományuk mélységével bámulatba ejtették a világot. (Halesi Sándor, Rogerius Bacon, Duns Scotus János, Szent Bonaventura stb.) Végül a szent ügyért égő buzgalmuk és rettenthetetlen bátorságuk mindenki másnál hivatottabbakká tette őket arra, hogy új fejezetet nyissanak a keleti missziók történetében.

De bármily fényes külső sikerek kísérték a ferencrend tovaterjedését, a szegénység értelmezésében mutatkozó kettősség mindjárt kezdetben megbontotta a benső fejlődés harmóniáját.

Míg ugyanis a szigorubb, úgynevezett spirituális árnyalat hivei hajszálnyi pontossággal akarták követni mesterük példáját, az enyhébb, ú. n. konventuális irány követői könnyíteni iparkodtak az eredeti szigoruságon. Ebből az ellentétből hamarosan nagy harc támadt, mely jó száz esztendőre feldúlta a rend nyugalmát és csak akkor ült el, mikor a szentszék, ha nem is kifejezetten, a konventuálisok oldalára állott. De a XIV. század második felében obszerváns néven megint életre kelt a spirituális irányzat és Sienai Szent Bernardinnak († 1444), Capistranoi Szent Jánosnak († 1456) és Márkai Szent Jakabnak († 1476) közreműködésével rövidesen föléje került a konventuális iránynak. Mivel így a két árnyalat együtt tartása mindig nagyobb nehézségekbe ütközött, X. Leo pápa 1517-ben jogilag és formailag külön rendnek nyilvánitotta a konventuálisokat (mai elnevezés szerint *minoritákat*), de egyelőre a ferences generális joghatósága alatt hagyta őket. A teljes szétválás csak 1587-ben, a konventuális V. Sixtus pápasága idején következett be. Ugyanerre az időre esik a ferencesrend harmadik önálló ágának, a kapucinusrendnek

(1525) és több kisebb reformkongregációnak kiválása is.

Az anyarend azonban hamar kiheverte ezeket a veszteségeket s a katolikus ellenhatás korában már teljesen megújhodva szállott síkra az egyház érdekeiért. Ezzel egyidejüleg megkezdte hatalmas arányu amerikai és keletázsiai missziós tevékenységét is, mely néhány emberöltő leforgása alatt a vértanuk százaival gazdagította a mennyországot. Az újabb terjeszkedés lendületére jellemző, hogy a provinciák száma a XVIII. század közepéig 165-re, a rendtagoké pedig közel 70.000-re emelkedett. Ennek a hatalmas erőkifejtésnek csak a forradalmak és szekularizációk vetettek egy időre határt. A XVIII. század végén és a XIX. század elején egész provinciák semmisültek meg; ami pedig megmaradt belőlük, azokat erősen kikezdte a korszellem fegyelembomlasztó hatása. Lényeges javulás csak a mult század utolsó harmadában állott be. Különösen nagyjelentőségü volt e tekintetben XIII. Leo pápának 1897-ben kelt elhatározása, melylyel az egész rendben kötelezővé tette az obszervancia szellemét s a XVI. század folyamán kivált kisebb reformkongregációkat ismét beolvasztotta az anyarendbe. Azóta az egységessé vált rend fejlődése töretlen vonalban halad fölfelé. Jelenleg (1931) 103 provinciában és 1909 rendházban összesen 22.004 taggal működik. Nálunk Magyarországon 2 provinciával rendelkezik. ú. m. a mariánussal (17 kolostorban 249 taggal, székhelye Pest) és a kapisztránussal (22 kolostorban 291 taggal, székhelye Buda). Ezekhez járul még Erdélyben a szintén magyar jellegü stefanita rendtartomány. A ferencesrend ma is a legbuzgóbb missziós rendek közé tartozik. Missziós telepeivel Ausztrália kivételével mind az öt világrészben találkozunk. De jelentős szerepet játszik a nemzetközi tu-

dományokban is. Római Szent Antal-kollégiuma és quaracchi Szent Bonaventura-kollegiuma a legelső ilynemü intézmények közé tartozik. Nem kevésbbé fontos az egyházkormányzatban játszott szerepe. Ezidőszerint pl. 12 ferencrendi érsek, 1 apostoli nuncius, 2 apostoli delegátus, 39 püspök és 22 apostoli helynök tevékenykedik az egyházi ügyek vitelében. A rend középpontja jelenleg a római Collegio Internazionale S. Antonio (Via Merulana 124). Ruházata kávébarna öltönyből, csuklyából és fehér kordából áll.

A *minoriták* (Ordo Fratrum Minorum Conventualium. O. M. Conv.) az elkülönülés idején 34 provinciában működtek. Az ősi szentélyek közül az övék maradt az assisi Sacro Convento, a padovai S. Antonio, a velencei Frari és a firenzei S. Croce. Birtokállományukat azonban nem tudták huzamosan megtartani, mivel az obszervansokhoz való átözönlés a különválás után is folytatódott. Külön súlyos csapást jelentett rájuk a hatnál kevesebb tagot számláló kolostorok feloszlatása (1652). A XVII. század végére azonban jórészben sikerült pótolniok a veszteségeket. 1682 körül 31 provinciában és 952 rendházban már közel 15.000 tagot számláltak. A következő 90 esztendő alatt 41-re növelték provinciáik számát, rendházaikét pedig 1272-re. Ekkor már nálunk is honosak voltak. (Sztropkó, 1617; Rad, 1637; Szepes-Csütörtökhely, 1668; Eperjes, 1673; Lőcse, 1679; Eger, 1688; Nagybánya, 1689; Esztelnek, 1691; Arad, 1702; Nyirbátor, 1717; Lugos, 1718; Pancsova, 1720; Beszterce, 1724; Kolozsvár, 1724; Nagyenyed, 1727; Miskolc, 1728; Szilágysomlyó, 1731; Szeged, 1742). Jelenlegi (1928) birtokállományuk 28 provincia 213 kolostorral, míg a rendtagok száma 1800 körül jár. A magyar provincia 15 rendháza közül az ország feldarabolása következtében 8 Romániához, 2 Csehszlo-

vákiához, 1 pedig Jugoszláviához került és csak az egri, miskolci, szegedi és szilágysomlyói maradt magyar földön. A minoriták ma túlnyomóan lelkészkedéssel és tanítással foglalkoznak; missziókat csupán Romániában, Törökországban és Sziriában tartanak fenn. A magyar minorita provinciának külön kiváltsága, hogy a római Szent Péter-templomban 1774 óta ő látja el a magyar gyóntató széket. A generális székhelye Piazza SS. Apostoli 51.

A *kapucinusrendet* (Ordo Fratrum Minorum Capucinorum. O. M. Cap.) Bassi Máté obszerváns ferences alapította, aki külsőségekben (szakállviselet, hegyes kapucium) is utánozni akarta Szent Ferenc példáját. VII. Kelemen pápa 1528-ban megengedte a különválást, de egyelőre a minorita generális joghatósága alá rendelte az alapítót és társait. Az új rendnek eleinte sok külső és belső akadállyal kellett megküzdenie, sőt harmadik generálisának, Ochino Bernardinnak aposztaziája után jóideig az eltörlés veszedelmében forgott. Mihelyt azonban XIII. Gergely pápa 1574-ben megengedte az Olaszországon kívüli terjeszkedést, V. Pál pedig 1619-ben hatálytalanította a minoritáktól való függést, bámulatosan rövid idő alatt elterjedt az egész katolikus világban. A XVII. század közepén 1419 kolostorban már 21.718 kapucinus dolgozott, fáradt a katolikus eszmék diadalrajuttatásán. A következő két emberöltő alatt még nagyobbra, 1650-re, illetve 28.094-re nőttek ezek a számok. Nálunk aránylag szintén korán gyökeret vertek a buzgó atyák (Zágráb, 1630; Bazin, 1674; Pozsony, 1676; Buda, 1692; Mór, 1695; Tokaj, 1712; Nagyvárad, 1727; Bodajk, 1741; Tata, 1744; Besnyő, 1763). A magyar vonatkozású kapucinusok közül külön ki kell emelnünk Brindisi Szent Lőrinc és Avianoi Márk nevét, mint akik tevékenyen közre-

munkáltak a török hódoltság megszüntetésében; az előbbi mint tábori pap dicsően kivette részét Székesfehérvár 1601. évi visszavívásából, az utóbbi pedig főihletője volt I. Lipót törökellenes hadjáratainak.

A forradalmak és a szekularizációk természetesen a kapucinusrendet sem kímélték. A mai (1930) állapot szerint 54 provinciában, 2 kommisszariátusban és 911 rendházban összesen 11.946 szerzetes él hivatásának. Ezek közül 1148 az öt világrész legkülönbözőbb pontjain szétszórt missziókban tevékenykedik. Mint missziós rend, ma a kapucinusok a legelső helyek egyikét foglalják el. Egyébként főműködési területük a lelkipásztorkodás; de foglalkoznak betegápolással is. Fegyelmüket dícséri, hogy eddig 6 szentet és 12 boldogot neveltek az ég számára. Generálisuk Rómában, Via Boncompagni 71. sz. a. székel.

Harmadrendü ferencesek (Tertius Ordo Regularis S. Francisci. T. O. R.). Szent Ferenc, hogy a világi hivők számára is lehetővé tegye eszméinek követését, 1221-ben megalapította a világban maradó férfiak és nők befogadására szánt harmadrendet. Idővel azonban sok harmadrendü nem érte be ennyivel, hanem valóságos szerzetesi életre áhitozott. Ezek tehát remeteségekbe és kolostorokba huzódtak és fokonkint igazi szerzetté alakultak. IX. Bonifác pápa 1401-ben hivatalosan is jóváhagyta az új alakulást. A rend főleg Olaszországban terjedt el. Legnagyobb virágzása idején, a XVII. század közepén 13 provinciában és 200 konventben mintegy 2000 tagot számlált. Ma leginkább Németországban, Hollandiában, Spanyolországban és az Egyesült Államokban van elterjedve. A legutolsó (1931) kimutatás szerint 24 kongregációban és 123 kolostorban 1561 tagja működik. A rendtagok fekete talárt viselnek övvel és kerekalaku csuklyával. Anyaházuk Rómában van (Via in Miranda 2).

A *karmeliták* (Ordo Fratrum Carmelitarum. O. C.) szeretik Illés prófétára visszavezetni eredetüket. De ez csak jámbor legenda. Ma már tudjuk, hogy alapítójuk egy Berthold nevü kalábriai keresztes lovag († 1195) volt, aki 1156-ban tizenegyedmagával a Kármelhegyen remeteéletet kezdett, törvényszerzőjük pedig Brokard († 1231), aki 1208-ban Albert jeruzsálemi patriarcha hozzájárulásával igen szigoru szabályokat léptetett életbe. Európában csak a XIII. század második harmadában kezdett terjedni a rend, melynek főjellegzetességét eleitől kezdve a Mária-kultusz (skapuláré) buzgó terjesztése adta meg. Részben ennek lehet tulajdonítanunk gyors elterjedését. A XIV. század közepén már nemcsak Nyugat-, hanem Közép- és Északeurópában is honos volt. Ekkorra azonban felhagyott eredeti remeteéletmódjával és a IV. Ince pápa által 1245-ben megerősített új szabályzat értelmében cselekvő életre tért át; ennek megfelelően főleg az egyetemi városokat (Bologna, Párizs, Oxford, Cambridge) özönlötte el. A nagy egyházszakadás azonban megbontotta a rend egységét és megrendítette fegyelmét. A regula enyhítésére irányuló törekvés már a XV. században a konventuális és obszerváns irány különválására, a XVI. században pedig az obszerváns, ú. n. sarútlan árnyalat külön renddé alakulására vezetett. A szétválás után a konventuális szárny erősen visszaesett és csak akkor indult ismét fejlődésnek, mikor Bouchourt Péter és mások kezdeményezésére szintén mélyreható reformon ment át. Ma (1928) 18 provinciával és 112 kolostorral rendelkezik, melyekben kerekszámmal 2800 szerzetes végzi hivatását. Főműködési tere a lelkészkedés. Jáva szigetén missziós munkát is végez. Római központja a Collegio di Alberto (Via Sforza Pallavicini 10). A karmeliták mindkét árnyalata

barna kámzsát, skapulárét, bőrövet és fehér köpenyt visel.

Sarutlan kármeliták (Ordo Fratrum Carmelitarum Discalceatorum. O. C. D.). Megalapításukban a XVI. század páratlan hatásu szentjének, Szent Teréznek († 1582) volt főrésze. Szent Teréz eredetileg a női kolostorokon kezdte a reformot (1562), de később Keresztes Szent János († 1591) segítségével a férfikolostorokra is kiterjesztette. Műve olyan gyorsan haladt előre, hogy VIII. Kelemen pápa már 1593-ban külön rendnek nyilvánította a reformált vagy sarútlan árnyalatot és megengedte neki, hogy saját generálist válasszon; 1600-ban pedig olasz és spanyol kongregációra tagolta szét. Ettől kezdve rohamosan terjedt a rend és mindjárt az első évtizedekben túlszárnyalta konventuális testvérét. Az olasz kongregáció virágzása tetőfokán 24, a spanyol pedig 10 provinciát tudott felmutatni. Nálunk, Magyarországon szintén sarútlan formájában kelt új életre a rend (Győr, 1687; Buda, 1692; Szakolca, 1699; Székesfehérvár, 1730; Budapest, 1896; Zombor, 1904; Keszthely, 1928). Az olasz és spanyol kongregáció 1875-ben történt egyesítése óta a sarutlan rend ismét zárt egységet mutat. Jelenleg (1930) 21 provinciában és 244 rendházban 2500 tagja működik. A sarútlan kármeliták általában igen szigoru életmódot folytatnak; húsételt sohasem esznek és az év felét szigoru bőjtben töltik. Szemlélődő életmódjuk mellett jelentékeny munkásságot fejtenek ki a lelkészkedés, a hittérítés (Ázsia, Amerika) és a tudományok művelése terén. Anyaházuk Rómában van (Corso d'Italia 39).

A *minimusrend* (Ordo Minimorum). Assisi Szent Ferenc remetéinek társaságából nőtt ki, melyet Paolai Szent Ferenc Kalábriában gyűjtött maga köré (1435).

A rendet eleitől fogva rendkívüli szigoruság jellemezte. Célja az alázatosságra, bűnbánatra és önmegtagadásra való nevelés. Tagjainak külön fogadalommal kell magukat kötelezniök, hogy egész életükön át tartózkodnak mindennemü húseledeltől, tojástól, tejtől, vajtól és sajttól. Ehhez járul még a több mint féléves szigoru bőjt és az állandó testsanyargatás (kemény fekvőhely, mezitlábjárás stb.). IV. Sixtus, VI. Sándor és II. Gyula pápák mindjárt kezdetben nagy szeretettel karolták fel az új alapítást és jóindulatukkal nagy mértékben előmozdították elterjedését. Mikor Szent Ferenc 92 éves korában elhunyt, fiai Olaszországban, Franciaországban, Spanyolországban és Németországban már mintegy 450 kolostorban éltek kemény hivatásuknak. Száz évvel később pedig már 14.000 körül járt a számuk. A rend tekintélye és külső hatása azonban sohasem állott arányban ezekkel az imponáló számokkal. Nagyobb jelentőségre különösképpen sohasem tudott jutni. Ma csak Olaszországban és Spanyolországban honos; 22 kolostorában mintegy 500 rendtag foglalatoskodik lelkészkedéssel és tanítással. Egyetemes főnöke, hivatalos elnevezés szerint generális fenyítője Rómában (Via di S. Andrea della Fratte 1) székel. A minimusok alázatosságuk külső kifejezésére festetlen gyapjuból készült bőujju fekete talárt és ugyanolyan anyagból készült s elül-hátul térdig érő skapulárét viselnek, melyet derékban öt csomóval ellátott övvel kötnek át.

Nazarénusok (Ordo Pænitentiæ a Jesu Nazareno). A koldulórendek e legfiatalabbját a spanyol Varella Losada János († 1769) alapította (1752) és VI. Pius pápa erősítette meg (1784). Tagjai külön fogadalommal kötelezik magukat a szeplőtelen fogantatás dogmájának védelmére. Egyébként prédikálással és a haldoklók vigasztalásával foglalkoznak. Számuk

elenyészően csekély, mindössze 6 kolostorban működnek. Anyaházuk Rómában a S. Maria delle Grazie-templom mellett található (Via di Porta Angelica 1-C). A nazarénusok a ferencesekére emlékeztető talárt viselnek elül a mellen két rövid szárnnyal és kék övvel.

VI

SZABÁLYOZOTT PAPOK

Teatinusok (Ordo Clericorum Regularium vulgo Theatinorum. C. R.). Az első szabályozott papi rendet Tienei Szent Kajetán († 1547) és Caraffa János Péter chieti (latinosan teatei) püspök, a későbbi IV. Pál pápa († 1559) alapították a papság tudományos színvonalának s az isteni tisztelet fényének emelésére és a gyakori áldozás sürgetésére (1524). Normául az ágostonos regulát fogadták el, de a szegénységet olyan szigoruan értelmezték, hogy még a koldulást is megtiltották követőiknek és csupán a hivők önkéntes adományainak elfogadását engedték meg nekik. A rend első kolostorai Rómában, Velencében és Nápolyban épültek, de nagyobb arányu elterjedése csak IV. Pál pápasága idején indult meg. A XVII. század végén alig volt valamirevaló olasz város, melynek meg ne lett volna a maga díszes teatinus temploma és kolostora. Olaszországon kívül azonban sehogy sem tudott gyökeret verni a tipikusan olasz jellegü rend. Párizson, Münchenen, Prágán, Bécsen, Salzburgon, Madridon, Lissabonon, Salamancán és Maiorcán kívül egyetlen idegen város sem fogadta falai közé Szent Kajetán fiait. Ezeknek az alapításoknak egy része is hamarosan elenyészett, más részét pedig elsodorták a forradalmak. Olaszországban ma 2 provin-

ciában mintegy 200 taggal működik a hajdan oly virágzó rend, mely a világi papság szellemének javításával, a prédikáció stilusának megreformálásával, fényes istentiszteleteivel, pompás barokk templomaival, fáradhatatlan lélekgondozásával és kiterjedt tudományos munkásságával igen jelentékeny mértékben elősegítette a katolikus megújhodás kibontakozását. Anyaháza eredetileg a Monte Pincion állott; most a szép S. Andrea della Valle-templom mellett van (Piazza della Valle 6).

Barnabiták (Congregatio Clericorum Regularium S. Pauli, Barnabitarum). Mivel Lombardia lakói a XVI. század elején az örökös háborúk miatt nagyon eldurvultak, a lángbuzgalmu Zaccaria Szent Antal Mária († 1539) két jámbor barátjával, Ferrari Bertalan jogtanárral és Morigia Jakab Antal matematikus professzorral szövetkezve elhatározta, hogy prédikálással és népmissziók tartásával próbál segíteni a bajokon (1530). VII. Kelemen pápának tetszett a gondolat; már 1533-ban jóváhagyását adta hozzája és megengedte, hogy a szövetség tagjai ünnepélyes szerzetesi fogadalommal kötelezzék magukat a vállalt munkakör betöltésére. Utóda, III. Pál szintén a legmesszebbmenő jóindulatot tanusította a vállalkozás iránt. Így a rend hamarosan munkába lépett és különösen a milanói hercegség területén igen figyelemreméltó eredményeket ért el. 1538-ban a milanói Szent Barnabás-kolostort is birtokába vette; erről kapta azután a ma is használt barnabita nevet. Lombardiából később az egész olasz félszigetre átterjedt az ifjú szerzet, sőt a XVII. század elején átlépte az Alpok vonalát is: 1608-ban Franciaországba, 1626-ban pedig Ausztriába hatolt be. De idegen talajba éppoly kevéssé tudott begyökerezni, mint a teatinus rend. Ma (1930) 7 provinciával (4 olasz, 1 osztrák, 1 belga-

francia, 1 braziliai) és 35 kolostorral rendelkezik, melyekben összesen 400 rendtag végzi hivatását: tanít és lelkészkedik; néhány tagja 1928 óta a braziliai Para-államban hittérítéssel is foglalkozik. A barnabiták idők folyamán számos jeles főpapot (Lambruschini biboros-államtitkár, Bilio biboros, a vatikáni zsinat egyik vezető tagja) és tudóst (Tornielli történetíró, Gavanti liturgikus, Quadrupani aszketikus író) adtak az egyháznak. Hivatalos központjuk ma Via dei Chiavari 6. sz. a., főkollégiumuk pedig a S. Carlo ai Catinari-templom mellett van. Ruházat tekintetében a Barnabiták a XVI. századi milanói papság öltözetét tartották meg.

A *szomaszkaiak* (Ordo Clericorum Regularium a Somascha. C. R. S.) alapítója Emiliani Szent Jeromos († 1537) eredetileg katona volt és mint ilyen vitézül harcolt a cambrai-i liga, illetve I. Miksa császár hadai ellen. Később azonban kilépett a hadi szolgálatból és elhunyt bátyja fiainak nevelésére Velencébe ment. Itt tartózkodásában egyre nagyobb szeretettel mélyedt bele az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásába; 1518-ban történt felszentelése után pedig egészen szenvedő és nyomorgó embertársai ápolására adta magát. Különösen a szegény és elhagyatott árvák ügyét karolta fel nagy szeretettel; befogadásukra 1528-ban Velencében, majd három évvel rá Bresciában és Bergamoban külön árvaházakat állított. Mivel ezenközben több jámbor pap csatlakozott hozzája, 1532-ben hosszu és érett megfontolás után szerzetesi együttélésre egyesült velük és a kicsiny közösség központjául a Milano és Bergamo közt fekvő jelentéktelen Somasca községet jelölte ki. Regulájában az egyesülés céljául a szegények, árvák és betegek gondozását és tudatlanok tanítását állította oda, eszközeiül pedig az imádságot, a szigoru szerénységet és a hallgatást aján-

lotta. III. Pál pápa már 1540-ben megerősítette az ifjú rendet; de igazi szerzetté csak V. Pius emelte 1568-ban azzal, hogy megengedte neki az ágostonos regula követését és az ünnepélyes fogadalmak letevését. Utána meglehetős gyorsan elterjedt a rend és mivel később a szemináriumokban, nyilvános gimnáziumokban és nemesi kollégiumokban való tanítást is megengedték neki, tekintélyben és jelentőségben is megnövekedett. A XVII. század folyamán Franciaországba, Svájcba és Ausztriába is átterjedt. A forradalom küszöbén nem kevesebb mint 4 provinciával és 119 kolostorral rendelkezett. Jelenleg (1930) csak Olaszországban él; 17 házában összesen 140 szerzetes működik. Generálisa Rómában (Via S. Sabina 23) székel.

Jezsuiták (Societas Jesu. S. J.). Az újkor legnagyobb és legegyetemesebb hatásu rendjét szintén katona, a spanyol Loyolai Szent Ignác († 1556) alapította. Pamplona vitéz védelmezője súlyos szenvedések, komoly élettapasztalatok és mélységes lelki élmények eredményeként érett rendalapítóvá. Először misszionárius akart lenni. Mivel azonban látta, hogy megfelelő tudás nélkül semmire se megy, visszatért hazájába és Barcelonában, majd Salamancában olyan lendülettel vetette magát a szükséges közép- és felsőfoku ismeretek elsajátítására, mely egy pályakezdő ifjúnak is becsületére vált volna. Salamancából Párizsba ment, s itt szövődtek lelkében azok a mélységes élmények és itt szövődtek azok a baráti kötelékek, melyek 12 év mulva, 1540-ben a jézustársaság megalapítására vezettek.

Szent Ignác jelszava szerint Isten nagyobb dicsőségének előmozdítására, 'ad maiorem Dei gloriam', alapította rendjét. E cél elérésére szokatlanul tágasra szabta munkakörét. A lélekgondozás szokásos módjai

mellett a hithirdetést éppúgy feladatához sorozta, mint az ifjúság hivatásos nevelését és a tudományok művelését. De ugyanakkor gondoskodott arról is, hogy szerzetesfiai sokoldalu hivatásukhoz illően sokoldalu és alapos kiképzésben is részesüljenek; olyan nevelési rendszert honosított meg rendjében, mely az akkori viszonyokhoz képest a lehető legtökéletesebb volt. (2 évi próbaidő, 5 évi tanulás és tanítás, 4 évi teológia és újabb 1 évi próbaidő.) Végül a centralizmus elvének szigoru és következetes keresztülvitelével módot nyujtott rá, hogy az elüljárók minden rendtagot olyan munkakörben alkalmazzanak, mely legjobban megfelel egyéniségének és képzettségének.

Ilyen kedvező feltételek birtokában a jezsuitarend bámulatos gyorsasággal meghódította a keresztény világot és mindjárt hadbalépése után elitkatonasága lett a diadalmasan megujhodó 'ecclesia militans'-nak. Harcos szellemével és mindig töretlenül friss támadó kedvével lendületet és csüggedést nem ismerő magabízást vitt az újhitüek ellen való harcba, intenziv lélekgondozásával új forrásait fakasztotta fel a vallásos elmélyedésnek, hitvalló bátorságával és szigoru módszeres eljárásával új korszakot nyitott a missziók történetében, mintaszerüen berendezett iskoláival uj szineket elegyített a XVI. és XVII. század pedagógiai törekvéseinek történetébe s végül tudományos munkásságával új virágzásra hozta a katolikus szellemi életet. Hiszen ami nagyot és monumentálisat alkotott a kor katolikus tudományossága, az túlnyomó részben jezsuita kezdeményezés és ihletés volt. A teológia fejedelmei közül Molina Lajos, a celeberrimus scholasticus († 1600), Vazquez Gábor († 1604), Suarez Ferenc, a doctor eximius († 1617), Bellarmin Szent Róbert († 1621), Pázmány Péter († 1637) és Lugo János († 1660) jezsuiták voltak. Nem kevésbbé jeles

képviselőket tud felmutatni a rend a tudományok egyéb területein. Elég e tekintetben Bolland Jánosnak († 1665), a századokra szánt „Acta Sanctorum" kezdeményezőjének (művéből eddig 66 kötet jelent meg, az ú. n. *bollandisták*, francia, belga és holland jezsuiták ma is szorgalmasan dolgoznak rajta), Labbe Fülöpnek († 1667), Papenbrœck Dánielnek († 1714) és Hardouin Jánosnak († 1729), a tudományos hagiografia és egyháztörténelem megalapítóinak, továbbá Mariana János († 1624), Wagner Ferenc († 1748), Naruszevicz Szaniszló († 1796), Pray György († 1801) és Katona István († 1811) történetíróknak, Clausius Kristóf († 1612) és a kínai klasszikussá emelkedett Schall Ádám († 1666) matematikusoknak, Kircher Atanáz († 1680), Grimaldi Fülöp († 1712) és Hell Miksa († 1792) természettudósoknak és Tiraboschi Jeromos († 1794) irodalomtörténetírónak nevét említenünk.

Ez a gazdag és sokoldalu munkásság elegendő magyarázatát adja a jezsuiták tüneményes sikereinek és páratlan népszerüségének. A pápák és fejedelmek a kitüntetések özönével halmozták el őket és különös szeretettel közülök választották bizalmi embereiket. Így a rend idővel valósággal világhatalommá izmosodot és a közvéleményben úgy kezdett élni, mint a dústerebélyü és gazdagpompáju barokk katolicizmus legteljesebb kivirágzása. Innét érthető, hogy mikor a felvilágosodott közszellem a szebb jövő nevében harcot kezdett a fennálló világrend ellen, támadásait elsősorban az 'ancien regime' megszemélyesítőjének tekintett jezsuitarend ellen intézte. A rágalmak és méltatlan gyanusítások özönét zúdította ellene és nem nyugodott addig, míg a megfélemlített XIV. Kelemen pápánál 1773. keresztül nem vitte a nagyérdemü rend eltörlését. Az eltörlő rendeletet jellemző módon csak

két akatolikus államban, a luteránus Poroszországban és az ortodox Oroszországban nem hajtották végre. Mivel XIV. Kelemen utódja, VI. Pius pápa nem emelt kifogást ellene, az orosz provincia később formális renddé alakult és így megőrizte a történeti folytonosságot addig az ideig, míg VII. Pius 1814-ben újból életre nem keltette az egyetemes rendet. A visszaállításra következett évtizedek az új honfoglalásnak és az elveszett pozíciók visszaszerzésének ideje voltak. A küzdelem nehéz és verítékes, sokszor egészen kilátástalan volt, de végre mégis eredményre vezetett. Működési tér, befolyás, sőt létszám tekintetében ma már körülbelül ott áll a rend, ahol az eltörlés pillanatában állott. Ezidőszerint ugyanis 42 provinciában és közel 1500 kolostorban 22.337 taggal működik; ezek közül 3000 áldozópap és laikus testvér a missziókban dolgozik, verítékezik. A rend tekintélye, tudományos nimbusza, lelkipásztori és pedagógiai kedveltsége ma talán még nagyobb, mint kétszáz évvel ezelőtt volt. De szentjeinek (23) és boldogjainak (138) szokatlanul nagy száma kézzelfogható bizonyság rá, hogy a nagyrabecsülésre valóban rá is szolgált. A rend központja jelenleg a Vatikán tőszomszédságában, Borgo S. Spirito 5. sz. a. található.

Kamilliánusok (Clerici Regulares Ministrantes Infirmis. Min. Inf. M. I.). Szintén katonaember, Lellisi Szent Kamill († 1614) alapította őket a betegek testi és lelki ápolására (1584). V. Sixtus pápa mindjárt megalakulása után (1586) megerősítette az új szervezetet és megengedte, hogy tagjai lángoló szeretetük szimbolumául mellükön vörös posztóból készült keresztet viseljenek; XIV. Gergely pedig 1591. ünnepélyes fogadalmu szerzetté emelte a kicsiny társaságat. Mivel Szent Kamill fiai mindjárt kezdetben hő-

sies elszántsággal vetették magukat nehéz hivatásuk teljesítésére, így pl. a török háborúk során 1595-ben Magyarországra, 1601-ben pedig Horvátországba is eljuttottak, rendjök aránylag gyorsan elterjedt és hamarosan utat talált az Alpokon innétre is. Spanyolország, Portugália, Franciaország, Begium és Délamerika után nálunk is meghonosodott (Győr, 1718—84). A XVIII. század végéig azonban a dúsan arató halál és az üldözés erősen megapasztotta tagjainak számát. De ez legkevésbbé sem csökkentette a jó atyák buzgalmát. Pl. az 1854. évi rettenetes messinai kolera alkalmával olyan önfeláldozással ápolták a betegeket, hogy a szemtanu porosz konzul állítása szerint mindmegannyian külön szobrot érdemeltek volna. Hasonlóan kitüntették magukat a solferinoi, custozzai és mentanai csatatereken. Ujabban jelentékeny szolgálatokat tesznek az antialkoholista mozgalomnak is. Jelenleg (1931) 6 provinciában (3 olasz. 1—1 francia, spanyol és német) mintegy 1000 taggal működik a rend. Generális prefektusa Rómában (Piazza della Maddalena 55) székel.

Kisebb szabályozott papok (Ordo Clericorum Regularium Minorum. CC. RR. MM.). Másnéven caracciolinusoknak is nevezik őket, mivel megalapításukban Adorno János Ágoston genovai nemes és Caracciolo Fabricius nápolyi kanonok mellett Caracciolo Szent Ferencnek († 1608) volt főrésze. A három jámbor férfi tudatosan készült a rendalapításra: előbb Vallombrosában tüzetesen meghányták-vetették a dolgot és nagyjából elkészítették a szabályzatot, azután V. Sixtus pápa előzetes hozzájárulásával Nápoly egyik külvárosában annak rendje-módja szerint megkezdték a szerzetesi életet (1589). XIV. Gergely pápa már 1591. ünnepélyes fogadalmu szerzetnek nyilvánította a kis társaságot, mely a szigorú vezek-

lést és önmegtagadást gazdagtartalmu cselekvő élettel kötötte össze s főleg a foglyok és gályarabok látogatását, a betegek ápolását és az ifjúság oktatását üzte nagy szeretettel és odaadással. A rend idővel külföldön, Spanyolországban és Portugáliában is meghonosodott. Legnagyobb virágzása idején 4 provinciában (Róma, Nápoly, Andaluzia, Kasztilia) mintegy 60 rendházat tudott felmutatni. Ma csupán Olaszországban, Spanyolországban (Barcelona) és az Egyesült Államokban (Morristown) ismeretes; rendházainak száma nem haladja meg az egy tucatot. Anyaháza a római S. Angelo in Pescheria-templommal kapcsolatos konvent. (Via Tribuna di Campitelli 7).

Isten anyjának szabályozott papjai (Congregatio Clericorum Regularium a Matre Dei). Alapítójuk, Boldog Leonardi János († 1614) után leonardinusoknak is hívják őket. A rend 1583-ban alakult Luccában, de pápai megerősítést csak 1595-ben nyert. Eredetileg a katekizmus tanítására alakult, de később mindinkább a lelkipásztorkodásra tért át. Mióta XV. Gergely pápa 1621. ünnepélyes fogadalmu szerzetnek jelentette ki, Olaszország és a nápolyi királyság számos városában gyökeret vert. Ma Olaszországon kívül Belgiumban is honos. A legutolsó kimutatás szerint (1930) 6 házban 50 tagja működött. Egyetemes főnöke Rómában, Piazza S. Maria im Campitelli 9. sz. a. lakik.

Piaristák (Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum. Sch. P.). Alapítója egy előkelő származásu spanyol pap, Kalazanci Szent József († 1648) volt, akit egy minduntalan visszatérő benső szózat késztetett hazájának elhagyására és az örök város fölkeresésésre. Rómába érve néhány éven át az irgalmas felebaráti szeretet műveinek élt anélkül azonban, hogy benső nyugtalanságát el tudta

volna csitítani. Végre hosszu töprengés után rátalált hivatására: 1597 őszén a tiberisentúli Szent Dorottya-egyház mellett megnyitotta az első ingyenes népiskolát. Iskoláját kegyes iskolának (scholæ piæ) nevezte el, amivel egyrészt szellemét, másrészt ingyenességét akarta jelezni.[2] Az iskola egyöntetü vezetésére később külön kongregációt alapított, melyet V. Pál pápa a Boldog Leonardi János kongregációjával való átmeneti egyesülés után 1617-ben önállónak nyilvánított, XV. Gergely pedig 1621-ben ünnepélyes fogadalmu renddé avatott.

A piaristarend, mivel mélyen érzett korszükségletet elégített ki, még alapítója életében behálózta iskoláival egész Olaszországot, meghonosodott Cseh-, Morva- és Lengyelországban, sőt a podolini kollegium megalapításával (1642) behatolt a Kárpátok medencéjébe is. A gyors terjedés következtében jelentkező szervezeti hibák ugyan egyidőre súlyos benső krizisbe döntötték és szinte a megsemmisülés örvényéig sodorták a rendet, de a baj csak átmenetinek bizonyult. A XVII. század második felétől kezdve a kegyes iskolák újból számottevő, sőt nem egy tekintetben egyenesen döntő tényezői lettek Közép- és Déleurópa kulturális életének. Módszerük és belső berendezésük rugalmasságával mindig alkalmazkodni tudtak a változó idők követeléseihez, a nemzeti élet egyre tudatosabbá váló hangsúlyozásával pedig szervesen bele tudtak illeszkedni a nemzeti élet egyetemébe. Részben ennek köszönhették, hogy a forradalmak korát aránylag nagyobb veszteségek nélkül élték át; azóta pedig főleg

[2] A nálunk, Ausztriában és Lengyelországban használt piarista név a scholarum piarum korcs továbbképzése. A román államokban az eredeti formát használják; így az olaszok a scuole pie, scolopio, a spanyolok az escuelas pias, escolapio, a franciák az écoles pies formákat.

Spanyolországban és a román Amerikában hatalmasan előre is törtek. Jelenleg (1931) a piaristarend 14 provinciában (4 olasz, 4 spanyol, 1—1 magyar, román, tót, osztrák, lengyel, cseh-morva) és 140 házban összesen 2196 taggal működik; tanítványainak száma meghaladja a 40.000-et. Kizárólagos működési tere a hivatásos tanítás és pedig elemi (Ausztria, Lengyel-, Olasz- és Spanyolország) középfoku és kereskedelmi iskolákban (Lengyel- és Spanyolország). Központja a S. Pantaleon-templommal kapcsolatos rendház (Piazza de' Massimi 31).

VII

MAGYARORSZÁGON MŰKÖDŐ KONGREGÁCIÓK

Lazaristák (Congregatio Missionis. C. Miss.). Nevüket párizsi központjuktól, a Sainte Lazare-kolostortól kapták. Másként missziós papoknak nevezik őket, mivel alapítójuk, a XVII. század nagy szociális apostola, Páli Szent Vince († 1660) első sorban népmissziók tartását tűzte eléjük célul (1625). Tulajdonképen világi papok. Nálunk első házukat 1898-ban építették Piliscsabán, a másodikat 1903-ban Budapesten a Gát-utcában, a harmadikat pedig 1909-ben ugyancsak Budapesten a Ménesi (ma Nagyboldogasszony-) uton. 1923-ban a gátutcai ház helyett a vallásalaptól a somogymegyei Lakócsán kaptak új házat és birtokot. A magyarországi házak 1920-ban viceprovinciává, 1926-ban pedig önálló provinciává alakultak. A provincia jelenleg 66 rendtagot számlál.

A *szaléziánus* kongregáció (Societas S. Francisci Salesii. S. S.) a legfiatalabb alapítások közül való. A nagyérdemü B. Don Bosco János († 1888) a mult század közepén, 1859-ben alapította a szegénysorsu és elhagyott gyermekek nevelésére és ma már 10.000-nél több tagot számlál. Nálunk először 1913-ban Péliföldszentkereszten vert gyökeret és azóta még 7 helyen sikerült megtelepednie. (Budapest, Esztergom-Tábor, Nyergesujfalu, Rákospalota, Szombathely,

Ujpest-Megyer, Visegrád). Magyarországi házai 1926-ban külön magyar provinciává alakultak, melyben 26 áldozópap és 14 laikus testvér végzi nemes feladatát.

Az isteni ige társaságának (Societas Verbi Divini. S. V. D.) célja a pogányok megtérítése, továbbá a kivándorolt telepesek lelki gondozása, alkalmas misszionáriusok nevelése, népmissziók és lelki gyakorlatok tartása s végül jó iratok kiadása. Alapítója Janssen Arnold münsteri német pap († 1907) volt, aki a hollandiai Steylben működött (1875). Nálunk először 1916-ban telepedett meg Máriakéménden, majd 1924-ben Budatétényben megalapította az első magyarországi misszióházat; 1928-ban pedig Kőszegen az első missziós szemináriumot. 1929 óta a magyarországi házak külön provinciát alkotnak 7 áldozópappal és 11 laikus testvérrel.

Iskolatestvérek (Congregatio Fratrum Scholarum Christianarum. C. F. S. C.). De la Salle Szent János reimsi kanonok († 1719) alapította őket a gyermekek keresztény szellemü nevelésére (1681). Nálunk 1896-ban honosodtak meg és jelenleg három helyen, Budapesten, a szolnokmegyei Homokon és Szegeden működnek. Lorettomi, nyitrabajnai, szatmárnémeti és ürményi házaik a trianoni béke következtében idegen impérium alá kerültek.

Kalazantinusok (Congregatio pro operariis Christianis a S. Josepho Calasanctio). Schwartz Antal Mária bécsi piarista († 1929) az iparos ifjúság katolikus szellemü nevelésének biztosítására 1882-ben tanoncotthont nyitott és ennek vezetésére 1889-ben külön kongregációt alapított. Nálunk 1920-ban honosodott meg az intézmény, mikor a Katolikus Tanoncokat védő Egyesület felhivására átvette a budai katolikus tanoncotthon vezetését.

Maristák (Institutum Fratrum Maristarum Scholarum. F. M.). Egy buzgó francia pap, Champagnat Marcellin József († 1840) alapította őket a gyermekek katolikus szellemü oktatására (1817). A kongregáció egyszerü fogadalmas, föl nem szentelt tagokból áll. Nálunk 1924-ben vette át a kispesti Szent Alajos fiúotthon vezetését, 1928-ban pedig magyar-francia elemi iskolát nyitott Budapesten.

IRODALOM

BROCKIE M.: Holstenii Codex regularum monasticarum et canonicarum . . . nunc auctus et amplificatus. 6. k. Aug. Vind. 1759. — HÉLYOT P. H.: Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires et des congregations séculiers. 8. k. Paris, 1714—19. — MARCHAND A.: Moines et Nonnes, ou histoire, constitution, règle, costume et statistique des ordres religieux. 2. k. Paris, 1881. — HEIMBUCHER M.: Die Orden und Kongregationen der kath. Kirche. III. kiad. — MONTALEMBERT CH.: Les moines d'Occident depuis St. Benoit jusqu'à St. Bernard. 7. k. Paris, 1860—77. — TANI D.-LIPINSKY A.: Gli ordini religiosi a Roma. Roma, 1931. — TÓTH M.: Szerzetesrendek és társulatok Magyarországon. Kalocsa, 1904. — BALANYI GY.: A szerzetesség története. Budapest, 1923.

Az általános szerzetestörténeten kívül a legtöbb rendnek megvan a maga külön gazdag irodalma. Erre nézve legjobb útmutató Heimbucher legújabb kiadásának bő bibliografiája.

TÁRGYMUTATÓ

Antonianusok, káld 21
Antonianusok, maronita 19
Antonianusok, örmény 21
Ágostonos remeték 43
Ágostonos remeték, sarutlan 45
Ágostonrendü rekollektusok 44
Barnabiták 67
Bazilita olasz kongregáció 21
Bazilita rutén kongregáció 23
Bencések 25
Bencés kongregációk 28
Bernáthegyi kanonokok 39
Ciszterciták 34
Domonkosok 53
Ferencesek 55
Ferencesek, harmadrendü 61
Hieronimiták 48
Irgalmasok 49
Iskolatestvérek 78
Isten anyjának szab. papjai 74
Isteni ige társasága 78
Jezsuiták 69
Kalazantinusok 78
Kamalduliak 30
Kamilliánusok 72
Kapucinusok 60
Karthauziak 36
Kármeliták 62
Kármeliták, sarutlan 63
Keresztes urak 40
Kisebb szab. papok 73
Lateráni kanonokok 38
Lateráni kanonokok, osztrák 38
Lazaristák 77
Maristák 79
Mechitaristák 33
Melchita kongregációk 24
Mercedáriusok 45
Minimusok 64
Minoriták 59
Szent Móricról nev. kanonokok 39
Nazarénusok 64
Német lovagok 51
Olivetanusok 32
Pálosok 47
Piaristák 74
Premontreiek 40
Szaléziánusok 77
Szerviták 46
Szilvesztrinusok 32
Szomaszkaiak 68
Teatinusok 66
Trappisták 35
Trinitáriusok 41
Vallumbrozaiak 31
Vöröscsillagos keresztesek 41

Egyházmegyei és rendi jóváhagyással

A Magyar Szemle Társaság kiadásában jelenik meg a

MAGYAR SZEMLE

Szerkesztőbizottságának elnöke gróf Bethlen István, szerkesztője Szekfű Gyula. Az ország egyetlen általános jellegü nagy havi folyóirata. Évente 1200 lapon. Előfizetési ára 16.– P

Hat ingyen «Kincsestár»-kötettel

1933-ra van tervbevéve a Magyar Szemle Társaság

EGYETEMES TÖRTÉNET

NÉGY KÖTETBEN

c. nagy publikációjának kiadása.

Szerkesztik

Hornyánszky Gyula, Hóman Bálint és Szekfű Gyula

Írják

Dávid Antal, Hajnal István, Hornyánszky Gyula, Iványi-Grünwald Béla, Nagy Lajos, Váczy Péter

«A MAGYAR SZEMLE KÖNYVEI»

ÖNÁLLÓ MONOGRAFIÁK SOROZATA

I

SZEKFŰ GYULA

BETHLEN GÁBOR

316 lap. Egészvászonkötésben 12.80 P

II

WEIS ISTVÁN

A MAI MAGYAR TÁRSADALOM

240 lap. Egészvászonkötésben 10.– P

III

HÓMAN BÁLINT

A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ ÚTJAI

464 lap. Egészvászonkötésben 15.– P

IV

HORVÁTH JÁNOS

A MAGYAR IRODALMI MŰVELTSÉG KEZDETEI

SZENT ISTVÁNTÓL MOHÁCSIG

312 lap. Egészvászonkötésben 11.– P

V

FARKAS GYULA

A «FIATAL MAGYARORSZÁG» KORA

320 lap. Egészvászonkötésben 11.– P

1932 őszén

AMOR SANCTUS

Ötven régi himnusz, latinul és magyarul

Fordította

BABITS MIHÁLY

1932 karácsonyán

1914—1918

A VILÁGHÁBORÚ MAGYAR SZEMMEL

Írta

JULIER FERENC